

მ რ ი

№ 17

ქართული
ზიგლიოთეკა

კვირა, 30 მაისი საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ჟურნალი 1910 წ.

ჩვენი ბანკების გარშემო.

ჩვენ გვაქვს ორი დიდი საკრედიტო დაწესებულება — ერთია ქუთაისის და მეორე ტფილისის სააღრილ-მამულაო ბანკი. ჩვენს კონომიურს და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ამ ორივე საკრედიტო დაწესებულებამ დიდი როლი ითამაშა და კიდევ ითამაშებს. საქართველოს თითქმის მთელი მიწა-წყალი ამ ბანკებისა დაგირავებულია, ხოლო ეს დაგირავება ნიშნავს უცხოელ კაპიტალისტების ხელში ჩავარდნას. ჩვენი ბანკების გირავნობის ფურცლები არა-ქართველთა ხელშია. ამხიარად ყოველ წელი ჩვენ განსახდურულ ბეგარას, განსახდურულ სარგებელს ვაძლევათ ამ არა-ქართველთ, რომელთაც ჩვენი ბანკების გირავნობის ფურცლები შეუძინათ. ამხიარად ჩვენში ამ ბანკების შემწეობით დამყარდა ერთგვარი კონომიური მონობა. მოსალოდნელი იყო, რომ შემამულენი მამულების დაგირავებით აღებულ ფულს რაიმე საკეთილმო საქმეზე მოხმარდნენ, რომ გააუმჯობესებდნენ მეურნეობას, ხელს შეუწყობდნენ მრეწველობის განვითარებას და ამხიარად სერთოდ ქვეყნის კეთილდღეობის ამაღლებას. მაგრამ ჩვენში სულ წინააღმდეგი მოხდა. დაგირავებით აღებული ფულები გაფლანგა, ხოლო ვალი ვალად დარჩა.

ვინც ჩვენს ცხოვრებას ცოტადანად დაგვირგებია, იმისთვის ცხადი იქნება, რომ ჩვენმა ბანკებმა საფრცხლად შეუწყვეს ხელი მამულების ამოძრავებას, დააჩქარეს შემამულეთა გადატაცების პროცესი, ხელი შეუწყვეს მამულების გაძვირებას და აგრეთვე ჩვენი მიწა-წყლის სხვა ერთა ხელში გადასვლას. ამხიარად ამ ბანკებმა დიდი როლი ითამაშეს ჩვენ სოციალურ ცხოვრებაში. ჩვენ სად შეგვიწყოს იმდენი ზოლიტიკური მომზადება, იმდენი შეგნება, რომ აქ რაიმე სისტემა შეგვეტანა და საქმე ისე მოგვეწყობა, რომ ჩვენთვის გამანადგურებელი არ ყოფილიყო

ხსენებულ ბანკების მოქმედება. თავის დროზე რომ გვეფიქრა, თავის დროზე რომ შესაფერი ზომები მიგვეღო, თავის დროზე რომ ამ ბანკებთან შესაფერი დაწესებულებანი შეგვექმნა, მაშინ ადვილი მოხსენებელი იყო, რომ ჩვენი მამულები ჩვენი სოფლის საღისის ხელში გადასულიყო. მაგრამ უთაურობამ, შეუცნებლობამ ისეთ კალანტოტში ჩავგვადო, რომ არავის ამის შესახებ არ უფიქრია; ბანკები სტიქიანურად, ალაღბედზე მოქმედებდნენ და რა საკვირველია, ამ მდგომარეობით ჩვენ ბევრი დავკარგეთ, ხოლო სხვებმა ჩვენზე უფრო შეგნებულებმა და წინ დახედულებმა ბევრი მოიგეს და სადაც ჩვენი მამა-პაპისათვის წლობით სისხლს ღვრიდნენ, იქ მშვიდად, შეუწყობლად დამკვიდრდნენ ადგილთ შეიარაღებულნი.

ამხიარად ჩვენთვის სრულიად შეუმჩნევლად დარჩა სააღრილ-მამულაო ბანკების ზირდაზირი მოქმედება. მაგრამ ჩვენ ბანკებს მეორე მხარეც აქვთ — არაზირდაზირი. თუმცა ამ მხარეს გაცილებით ნაკლები მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის, მაგრამ ისიც განსაკუთრებულ ყურადღების ღირსია. მთელი წმინდა მოგება ორივე ბანკის დანიშნულია საკულტურო საქმეებისათვის, ამ მოგებით საზრდოობენ ჩვენი საზოგადო დაწესებულებანი. იმატებს ბანკის შემოსავალი — საკულტურო საქმეებისათვისაც შეტი გვექმნება, იკლებს და იმ ორივე საზოგადო დაწესებულებასაც მოხმობა მოკლის, რომელნიც ჩვენში ძლივს ბოკინობენ. მოკესხენებათ, თუ რა გაჭირვებულ მდგომარეობაში ჩავარდა ქუთაისის ქართული გიმნაზია, რომელსაც ბანკის შემოსავლიდან ავანსად ფულის მიცემას არ უზიერებდნენ. ამხიარად ჩვენი ორივე საზოგადო დაწესებულებანი ბევრზე ჭიოდათ. თუ ეველა ამ გარემოებათ გავითვალისწინებთ, მაშინ აშკარაა, რომ ჩვენი საზოგადოების მთელი ძაღღანე უნდა იყოს მიმართული ამ ბანკების წესიერად წასაყვანად. მაგრამ სამწუხაროდ ჩვენ სულ სხვას ვსედავთ. ამ ბანკების გარშემო არასასურველი ატმოსფერა შეიქმნა. უმეტესად ეს მოვლენა უნდა ავხსნათ ადგილების ძებნით. უსაქმო

ხალხი ჩვენში მეტად ბევრია, განსაკუთრებით თავად-ახუნურთა წრეში. და აი ამ ადგილების მსახურთა წრეში ისეთი მისწრაფებანი დატრიალდა, რომელნიც უოველივე საზოგადოებრიობის მომხმობია. კენჭების მოსახლეობად ეს თუ ის ზირი არავითარ ზომას არ ერიდება, ამით საზოგადოებაში შეაქვთ ვათახსირება, საარჩევნო ბრძოლამ ზნეობა სრულიად დასცა. ერთს უმთავრეს მებრძოლს თან ახვევა უთვალავი სხვა წვრილ-ფეხობა, რომელნიც ამა თუ იმ გამორჩენას ეძებენ. აქ იგივეა, რაც ბუნებაში. ვეფხის უოველთვის თან მისდევს ტურების ხროვა, ჩვენც ძვლები მაინც დაგრჩება სახრავთა. განსაკუთრებით ამ მხრივ წინ წავიდა იმერეთი. ვის არ ახსოვს კალისტრატე ჩიკვაძის თავისუფალი მჭერმეტყველება—მობრძნდით, ბატონებო, ღირსეულად ვერ გაკვირდებით, მაგრამ ღობობა და კარგული მაინც დაგვჩნდებათ. ამ უტიფრობამ გასჭრა, კალისტრატეში სურთთ მოვლენად გადაიქცა და იმდენი უზირა ადამიანი ჩაებლაუჭა ჩვენი ბანკების საქმეს, რომ დღეს ზირდაზირ სასოწარკვეთილებას ეძლევი. დიდი ბრძოლაა საჭირო ამ ვაჟბატონების წინააღმდეგ, მასთან მეტად ძნელიცაა მათთან ბრძოლა. როცა ადამიანი სინდისზე ხელს აიღებს, როცა ბრძოლაში ის არავითარ ზომას არ ერიდება, როცა თვით საზოგადოებაც შეეჩვიას ამ ვაჟბატონების ზარბაზს, როცა ხალხს არ სცნენია საზოგადოებზე ჭურდები და შექრთამეები დასვას; მაშინ მეტად დიდი განსაცდელია მოქალის ზატოცხსის და საზოგადო საქმისათვის თავდადებულს. მაგრამ ბრძოლაა ხომ მაინც საჭიროა. და განსაკუთრებით ესაა, როცა ბოროტებამ ასე დრმა თესვები გაიდგა.

ტფილისის ბანკში არჩევნები უკვე დამთავრდა. ფრიად საკულისხმიერო იყო ჩვენთვის ეს არჩევნები. ამ არჩევნებში აიძულა ჩვენი საზოგადოების მიუდგომელი და გულწრფელი ნაწილი ხმა ამოეღო და საზოგადო საქმეში საზოგადოებრივი ზრინციში წამოეყენებია. ასეთ საქციელს თან მოხვევა შესაფერი ზირის კანდიდატურის წამოყენებაც. სხვა ქვემ-ქვემა მომქმედი ჯგუფებისაც თითქო შერცხვათ და უკან დაიხიეს, თავისი კანდიდატები დამალეს. თუმცა ამ ახალმა ჯგუფმა დღეს ვერ გაიმარჯვა ზირდაზირ, მაგრამ მან დიდი ზნეობრივი გავლენა იქონია. საჭიროა ამ გზაზე შეუჩერებელი მომქმედება, რათა გაიწმინდოს მომხმეული საზოგადოებრივი ატომსფერა, რათა დაღმაც და ზატარამაც იგრძნოს თავისი ზასუხისმკებლობა საზოგადოების წინაშე

რამდენადაც ჩვენ ვიცით, ქუთაისშიც ნათლად გრძობენ მიუდგომელ და ზირდაზირ მომქმედ ჯგუფის შედგენის საჭიროებას. სხვა და სხვა ზირობების გამო აქ ბრძოლა გაცილებით უფრო ძნელია. მარტო ისიც საკმარისია გავისხინათ, რომ თვით კალისტრატეც კი აზირებს თურმე კენჭის ურას. მამ ძველი სისტემა, ძველი გზა კენჭების მოხმებისა, ზოგის მოსყიდვა, ზოგის დაქრთამვა, ზოგისთვის ადგილის დაზირება და სხვა ამნაირი ხრიკები ისევ მოქმედებს. ჩვენ მაინც ჯერ იმედი არ დაგვიკარ-

გავს, რომ შეგნებული ჯგუფი საზოგადო საქმისთვის თავდადებული შეებრძოლება ჩვენი ცხოვრების წყობილებას და შესძლებს მათ დაზარცხებას.

თბილისის ბანკის არჩევნების გამო.

უკვლასათვის ცხადია, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს თბილისის ბანკს ჩვენს საზოგადო საქმეებში; მისი უოველწიურ მოკებით, რომელსაც ანაწილებს თავად-ახუნურთა კრებული, იკვეება არა ერთი ჩვენი საზოგადო, საშვილიშვილო საქმე, და ამიტომაც უოველ შეგნებულ ქართუელის მოვალეობას შეადგენს მიუდგომლად გაითვალისწინოს ამ ბანკის მდგომარეობა და უოველი დონე იხმაროს, რომ ამ დაწესებულების მოთავსე-მოსამსახურეებად რიგაინი მშრომელი და შეგნებული ადამიანი ამოირჩიოს; ცხადია, რაც უფრო ღირსეულ და მცოდნე ზირს ჩავაბარებდით ამ დაწესებულებას, მით უკეთესად წავიდოდა ბანკის საქმეები და მეტი მოკებაც იქნებოდა—და ეს კარგიეობა ჩვენ საზოგადო საქმეებსაც კავშირფობესება. ამ აზრით იყო გამსჭვალული უმეტესობა რწმუნებულთა იმ ჯგუფისა, რომელმაც თავის კანდიდატად დაასახელა ჩვენი ცნობილი მოღვაწე ბ. გ. ნ. უახბუგი. ეს ჯგუფი წინააღმდეგ განსაკუთრებით იმ მავნე მიმართულებას, რომელმაც კაი ხონია თეხი მოიკიდა ბანკისა და სათავად-ახუნურთა საქმეებში. ეს მიმართულება იმაში გამოიხატება, რომ ზოგიერთებს საზოგადო საქმე ნაკლებად აინტერესებთ, არამედ უფრო ზირდაზობა, მათ სურთ სრული ბატონ-ზატონობა ბანკის საქმეებში და მისი მოკების განაწილებაში, მათ სურთ თბილ-თბილ ადგილების მოხსნვა თავიანთ ნათესავ-მეგობრებისათვის და ამ მიზნის მისაღწევად არავითარ საშუალებას არა ზოგავენ. იმ წრის მიმდევარნი სრულიად ზატოვს არა სცემენ საზოგადოების აზრს, კარ-ჩაკეტილნი, კეკე-მალელობით სურთ თავიანთ საწადელის სისრულეში მოეყვანა—და თუ ვინმემ ინტელიგენტოვანმა კაბედა მათ წინააღმდეგ მოქმედება, მზად არიან უოველი დონე იხმარონ, რომ ჩირქი მოსცხონ, მიწასთან გასწორონ და დაღუბონ კიდევაც. მათი გულღვარდლიანობა ინტელიგენციისადმი ავიწეებისებს საზოგადო საქმის სარგებლობას და მზათ არიან ბანკის თუ სხვა დაწესებულების მოთავსედ დაყენონ თავის მოხს და უურმეჭრილი ადამიანი. საკმარისი იყო, რომ შემდგარიყო რწმუნებულთა ზემოხსენებული ჯგუფი, დამოუკიდებელ მოქმედების მსურველი და საზოგადო მიზნით გამსჭვალული, რომ ასტყდა მაშინადაც მოწინააღმდეგე ბანკში აურზაურს და ვინ იცის, რა არ ითქვამ იმიუდგომელ ჯგუფის შესახებ, თდონდ ამ ჯგუფის აზრს და მის კანდიდატს არ გაემარჯვნა. მიუხედავად ამნაირ ზირობებისა ჯგუფი განაგრძობდა თავის მიუდგომელ მუშაობას, ცდილობდა რიგაინი მზრუნველი მოეხსნა ბანკისათვის და ბუერ მოთუქრების შემდეგ ჯგუფმა თავის კანდიდატად

ადიარა ბ. გ. ყაზბეგი. მოწინააღმდეგე მხარემ დაჭკრა განკაში და აუწეს თავის თანამოაზრეებს, რომ ვინც უნდა იუკეს ბანკის თავმჯდომარედ ამორჩეული, მხოლოდ ინტელიგენციის კანდიდატი ნუ იქნება. ამიტომაც უარჯვეს რა თავისი წინანდელი კანდიდატები, რომელნიც დიდ ძალას არ წარმოადგენდნენ და ადვილად დამარცხდებოდნენ ამორჩიეს თავის კანდიდატად იმისთანა ადამიანი, რომლის წინააღმდეგ მთელი ოცი წლის განმავლობაში იბრძოდნენ და შარშან წინ მას ბანკის დირექტორობასაც კი აუკუდრიდნენ. ეს ჩაიდინეს იმიტომ, რომ ცოტად თუ ბევრად ინტელიგენციის ხეობა გაუეთ და მათი საბოლოო კანდიდატი გაუშვებინათ. თუმცა კენჭობიანობამ გამარჯვება მისცა იმ ზირს, რომელიც წინედ ჯგუფის კანდიდატი იყო და ზოგიერთ მიზეზების გამო იგი ვერ იქმნა დასახელებული საჯაროდ, სამაგიეროდ გამარჯვება მორალური დარჩა სწორედ იმ ჯგუფს, რომელმაც აიძულა მოწინააღმდეგე მხარე თავის სუსტ კანდიდატებზე უარი ეთქვა და გამთენიანდებინა ბანკის თავმჯდომარედ ბ-ნი გრუზინსკი. ვინც დაახლოვებულია ჩვენ ბანკთან, მან კარგად იცის, თუ რა ნაირად სდევნიდა და მოსვენებას არ აძლევდა დღევანდელ ამ ზატვიტეულ ადამიანს დღევანდელ მის ამომრჩეულების უმეტესობა. ამაში ვხედავთ ჩვენ გამარჯვებას. ამიტომაც ჩვენის მხრივ ზემოდ მოხსენებულ ინტელიგენტთა ჯგუფს, დღეს მხოლოდ მორალურად გამარჯვებულს, ვუსურვებთ, რომ თავის დამოუკიდებლობას და გულწრფელობას მედგრად ადგეს და თუ დღეს საბოლოოდ ვერ გაიმარჯვებ, ახლა მომავალში მაინც დირსეული ადგილი დაიჭიროს ჩვენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

დამოუკიდებელი.

უხილავი თაიგული.

მომაკვდავ თვალით უხილავი

შეკვარ უცხო თაიგული,

შივ ჩავაწან წრფელი რწმენა,

მამურად ტრფობა, სიუვარული.

ნახ, უხილავ თაიგულს

ტრფობით ვწნოსავ, თავს ვუვლები,

და ვშიშობ, რომ არ დამიჭკნეს,

ვდნები... სამად ვუბკურები!..

ამ თაიგულს შენ მოგაძღვნი,

სულის მხათო, ჩემო მხსნელო,

ვინმდო იგი არ დააჭნო,

ბედგრულს დღე არ დამიბნელო!

დამის წყვდიადში მესტება—შენი არხილი

ჩემ წინ მშვენება კრთის, ნაწნარებს შვებით

შენ კრთის მოგანდე—სხეტარეს, | მისილი,

გულის წადილი,

თხფნით მოგმართავ!.. ადმისრულე ჭაბუკს ქა-

დილი!

ვ. ალულიშვილი.

საშინელი წამები

(მ ო გ ო ნ ე ბ ა)

ენკენისთვის მშვენიერი მყუდრო და ტკბილი სალამო იყო. თხუთმეტი დღის ბადრი მთვარე საოცნებოდ ანათებდა შემოდგომის პირველ შემოდგმულ ნაბიჯით ოღნავ შეყვითლებულ სოფლის არე-მარეს. თვით სოფელს კი ეძინა და ყურს არ უგდებდა ამ სალამოს მშვენიერ სიდიადეს, მხოლოდ სოფლის დუქანთან გაისმოდა ცუდის არყით გახრინწიანებული ჰარიარაღე!

ს. ავჭალის ახლად აგებულ რკინის გზის სადგურთან მრავალი მუშა შეკრებილიყო და წყნარად რალაზედაც ბაასობდნენ. მუშათა ჯგუფი მთვარის შუქზე ლამაზად იყო დაბანაკებული: ზოგი მხართეძოზედ წამოწოლილი, ზოგი მიჰყრდომოდა ამხანაგის გვერდს და იმის ფართე მხრებზედ ასვენებდა მუშაობით დაბეჭილ მკერდს. ზოგი პირქვე იყო გაშხლართული და ხელებზედ დაყრდომილ თავსლა ამოდრავებდა, ზოგი პირალმა ეგდო მიწზე და მთვარეს ეაღერსებოდა. ხანდახან ჩუმი, ტკბილი სიცილილი მოისმოდა ეტყობოდა სიყმაწვილე და ბუნების მშვენიერება სძლევდა მუშათა დაღლილობას და ჩვეულებრივ ჭირვარამზედ ბჭობას საოხუნჯო და სალალობო მასალასაც აძლევდა.

თვით სადგურზე კი რამდენიმე მოხელე იჯდა და ლამპის შუქზედ „ბეზიკს“ შეექცეოდა. სოფლად მებატონის ბალკონზედაც კარგა ბლომა ხალხი იყო შეკრებილი: ქალაქიდგან რკინის გზის კეთების დასათვლიერებლად ამოსული სტუმრები ნადიმობდნენ. მშვენიერი სადილის და ძვირფას კახურის ჩაღლევის შემდეგ იმათი ბაასი უფრო მძლავრად და რიხიანად მოისმოდა, სიცილ-ხარხარი უფრო გატაცებული და მკათიოდ რაკრავებდა, ვიდრე მათი მეზობელი დაღლილი მუშებისა.

ღმერთი ეროსი მთვარის შუქით და ამ შუქით მოელვარე მტკვრის დულუნით აღფრთოვანებული გარშემო ჭფენდა თავის სიცოცხლეს. რამდენიმე ქალვაჟი ახლო ახლო მიმჯდარნი ერთმანეთს უსიტყვოდ მაგრამ მრავალ მეტყველურის ანგებით ჩასტკეროდნენ ერთ-მანეთს თვალეში და იქ ერთმანეთის გულის პასუხს კითხულობდნენ. ნიკო და ანიკო, ახლად ჯვარ დაწერილი მიჯნურნი, ხელი ხელში ჩადებულნი. ეშხით მთვარალნი, ჩუმად განაბულნი, იყენენ განაბულნი და დამდნარნი... აივანის ბოლოში, მტკვრის მოახლოვებით, ვილაც ერთი სტუმართავანი გამარტოვებით იჯდა და როგორც მგოსანი, სევდით აღვსილი, ხანდისხან, თითქო თავის ფიქრთა შერჩევით, თარს აწკარუნებდა და ეს სევდიანი წკარუნი ამ საერთო შვებას რალაც უმაღლეს გარმონიას ანი-

ქება, საერთოდ სურათი ბურწყინვალე იყო, ყოველი ფერი მწირი და უსუფთაო თილისმებურის მთვარის შუქით იყო დაფარული და ადამიანის ოცნებას ზეცისკენ იტაცებდა.

შუალამე გადავიდა. მყუდროება და ოცნება უმადლეს წერტილამდე ავიდა. მშვენიერმა ერთფეროვნებამ ადამიანის ბუნება დალაღა და აქა იქ მოძრაობა, ზმორება ხელ-ფეხის ამომძრავება დაიწყო. სახლის პატრონი თითქო მიხვდა, რომ მდგომარეობა უნდა შეცვლილიყო და წვეულთ უთხრა: მოდი, ბატონებო და ქალბატონებო, „პლატფორმაზე“ დაგსხდეთ, გავისეირნოთ! ჰუშები რელსებზედ აგვატარებენ კარგა დიდ მანძილზედ, იქიდან კი დაღმართია და თვით პლატფორმა სრიალით წამოვა. მუშები ამგვარად ეზიდებიან მასალას სადგურიდან სადგურამდე.

— მშვენიერება იქნება, მშვენიერება! შესძახეს კავალრებმა და დამებიც, რასაკვირველია, დაეთანხმნენ.

ნიკო და ანიკოც ჩუმად ადგნენ, ისევ ისე ხელი-ხელ ჩაკიდებულნი, სხვებთან ერთად რკინის გზის სადგურის ფართო მოედანზედ გავიდნენ. სადგურის გარშემო აუარებელი მასალა ეყარა: ნათალი ქვაკირი, ცემენტი, რკინის რელსები, პატარა ვაგონები, და სხ. ღიანდაგი რკინის გზისა ამ არეულ-დარეულ მასალას შუა შავი ხაზით გადიოდა და გველივით მიიხლავებოდა იმ შავ უფსკრულამდე, რომელიც სადგურიდან რამდენსამ ენაბიჯზედ მდებარეობდა და რომელზედ მომავალი უშველებელი რკინის ხიდის ბურჯები შენდებოდა.

მებატონეთა მოსვლაზე მუშები აიშალნენ. იმათაც მხოლოდ ეხლა მოავონდათ, რომ ძილის დრო იყო და შმუშენით აქეთ-იქით კუთხეების ძებნას შეუდგნენ მოსასვენებლად. მხოლოდ ოთხი ახალგაზდა მუშა და ესაუბრებოდა სტუმართ-მოყვარე ჩვენ მასპინძელს.

— ალექსი, თუ ძმა ხარ, ერთი მოზდილი „პლატფორმა“ მოგვიგორე, ეუბნებოდა მებატონე მუშას—მშვენიერი ღამეა, ცოდვია, რომ კაცმა და, იძინოს! მინდა ეს ქალაქელი ხალხი ვასეირნო და უენ შენის ამხანაგებით ზემო ავჭალამდე რელსებზედ აგვაგორეთ, იქიდან თქვენც ზედ დასხდებით და სულ რიხინრიხინით დავგორდებით: მერე მე ვიცი, როგორც გავიმასპინძლდებით...

— მაგაზედ ადვილი რა გახლავს! მხიარულად შესძახა ლომივით ზორბა ალექსიმ და ამხანაგების დახმარებით რამდენიმე წამის შემდეგ რელსებზედ დიდი უშველებელი, გადაშლილი „პლატფორმა“ შეაყენა.

მასალის ზიდვით გაჭუჭყიანებულ ფიცრებზედ საჩქაროდ ქეჩა-ხალიჩა გადაშალეს, მუთაქები დააწ-

ყვეს და მხიარული სტუმარ-მასპინძელი ზედ გამოიქმნენ. სევდიანი, მთელ საღამოს მარტო მუდომი მგოსანი-მუსიკოსიც თავისის თარით ხელში კლავთფორმის ბოლოზედ ჩამოჯდა. ვაგონს აქეთ-იქიდან მუშები ამოუდგნენ და ხელი ჰკრეს. ის ნელ-ნელა შეინძრა, მერე ოდნავის რხევით დაიძრა და თანდათან, თითქო შეხურდაო, ნაბიჯი გაუმატა. მთელი კამპანია ჟივილ-ხივილით, სიცილ-კისკისით მიჰქროდა ზემოთ. მუშები ვაგონთან მხარ და მხარ მირბოდნენ და ათასში ერთხელ ხელის წაკვირთ ვაგონის მოძრაობას ხელს უწყობდნენ. ისე თითქმის საათ ნახევარი მიდიოდა ვაგონი და მგზავრებს თითქო დაბრუნება ავიწყდებოდათ, მუშებს კი წურწურით ოფლი ჩამოსდიოდათ და ჩოხის კალთებით ხშირ-ხშირად იწმენდნენ. სუთქვა თანდათან უძნელდებოდათ და მძიმედ ქშინავდნენ.

— აღმართი აქედან შესამჩნევად მაღლა მიდის, ძნელია ახლა მძიმედ დატვირთულის ვაგონის წინ წასვლა, მოწიწებით უთხრა ალექსიმ მასპინძელს. — დავბრუნდეთ. შენი ქირიმე.

— დავბრუნდეთ. დავბრუნდეთ! ყველამ ერთ ხმივ შესძახეს, და პირი ახლა ქვემოთკენ მიიბრუნეს, დაბუხული მუხლები გაისწორეს და მუშების თავისუფალი ამოსუნთქვის შემდეგ, ვაგონეტი დაიძრა დასაბრუნებლად.

განთიადის ნიავი კარგა მძლავრად ჰბერავდა, შემოდგომის წინამორბედი სიცივე ძვალსა და რბილში ურბენდა მგზავრებს და ამის გამო ერთმანეთს უფრო მჭიდროდ ეკვროდნენ. ეროსის სიძლიერე ცალიერის თვალეში ცქერით აღარ კმაყოფილდებოდა, შეხებას, სილბოს თხოულობდა. ნიკო და ანიკო ერთსულ და ერთ ხორც იქმნენ და ყოველი ქვეყნიური მათ გარშემო არარაობამ მოიცვა. კვლავ ღუმილი ჩამოვარდა, ყველა მხოლოდ სიამოვნების გრძნობას ემორჩილებოდა. ისმოდა მხოლოდ გიჟური ლტოლვილება დაქანებული ვაგონისა რელსებზედ და ხანდისხან სტვენა მუშებისა, რომელნიც ეხლა ამ დაქანების მეოხებით, თითონაც ვაგონზედ ბრძანდებოდნენ.

— ჰერი, ჰერი! გაფრინდი, გაფრინდი! ყვიროდნენ ისინი.— გაფრინდი გეთაყვანე, გაფრინდი, ჩვენო უსულო მერანო, ჩვენო ფრთებ შესხმულო ბედაურო! ეალერსებოდნენ ვაგონეტის მართლა რომ ფრენას.

მგზავრები ჯერ აღტაცებით მიეცნენ ამ საოცნებო ლტოლვილებას და როგორც ყოველ ფრენის დროს სულ შეგუბებული, თვალე გაჭყეტილი, ფილტვებ გაგანიერებული, პირმოღიმარნი სტკებოდნენ. ვაგონეტის სირბილი კი თანდათან ძლიერდებოდა, ზენა ქარი საოცარის სისწრაფით მიერეკებოდა ისედაც დაქანებით გაონავრებულ გოგორებს და მგზა-

სიმახინჯე

დრამა 4 მოქმედებად. ნ. შუიკაშვილისა

რობას სახიფათოდ ხდიდა. მუშები ჩაჩუმდნენ, კავალრებმა მუხლებზედ წამოიჩოქეს ხიფათის გასათვალისწინებლად და თავის შეუნიშნავად შიშით ძაღვად უჭერდნენ ხელებს თავიანთ დამებს. სუნთქვა შესწყდა. სამარისებურ სიჩუმე ჩამოვარდა. ყველა შიშის ლანდმა შეიპყრო, ვაგონეტი კი უფრო და უფრო საჩქაროდ მიჰფრინავდა. გარეშემო აღარაფერი არ სჩანდა, ცა და დედამიწა თითქო ერთმანეთს მიეკრენ და თილისმებურის შუქით განათებული მისი ზოლი ვაგონეტის მოპირდაპირე მხარისკენ მიჰქროდა. რელსების საზარელი ზრიალი, რაღაც ციურ გლოვის ზარივით გაისმოდა სივრცის ძაფებს დაწყვეტას უქადდა... გოგორებს ნაპერწყმები სცივოდა. „დავიღუპეთ, დავიღუპეთ“ ჩურჩულებდნენ მუშები

«ანიკო!» „ნიკო!“ მიეკვრენ ერთმანეთს ცოლქმარნი. «ვიღუპებით!» — რა უყოთ... ერთად ხომ ვართ... ერთად ხომ ვართ... ისმოდა ნიავეით ამთი კენესა.

„ვიღუპებით!“ ბუტბუტობდნენ ყველანი, «ვიღუპებით». მაგრამ საოცარი სროლა ვაგონისა უსწრებდა კაცის შიშის წარმოდგენას და შიშის მნიშვნელობას უკარგავდა. ყველანი ერთმანეთს მიეკვრენ, ყველამ ერთმანეთს ხელი მაგრა შემოჰხვიეს და წამხედ ცოცხალნი ადამიანნი ქვად იქცნენ... დაიკარგა თვითგრძნობიერება, სული ჩაქრა, გონება დადუნდა, სხეული მიკუმშა, მოიკუმშა, ხელები ინსტიქტიურად ერთმანეთის ხორცში ჩაჯდა და თვალებმა ხუჭვა დაიწყო... სადგურის გვერდით პირდაღებული უფსკრული ორ ნაბიჯზედა იყო... წამიც და...,

უცებ ვაგონი შეირყა, მალლა ახტა, მერე ძირს დაეცა და შესდგა, .. ის გაწეულ რელსებს შუა ჩავარდა და მიწაში ღრმად ჩაიფლო.

მადლობა ღმერთს, მადლობა ღმერთს! გადარჩით, გადარჩით! მოისმა აქეთ იქიდან შეშინებული ადამიანების ხმა და მოგზაურთა თვალებმა კვლავ იწყეს გახილება, გონებამ გაღვიძება.

გადაავრჩით?? ოჰ, ოჰ, ოჰ, ოჰ! ამოსკდა ყველას გულიდგან საშინელი ოხვრა და გადარჩენილნი ერთმანეთს მღულარებით სავსე თვალებით გადაეხვივნენ. მხოლოდ ეს გადახვეწა აღარ ემორჩილებოდა ღმერთს ეროსს და მხოლოდ უზენაესის მადლობის შესაწირავად გამოიხატებოდა. ანიკო და ნიკო კვლავ ერთ სულ და ხორც იყვნენ. ერთმანეთს გადახვეწულნი ბედნიერების ცრემლებს ღვრიდნენ. ცოცხლები ვართ... ერთად ვართ, ერთად... ბუტბუტობდნენ და ნეტარობდნენ.

1872 წ.

ეკატერინე გაბაშვილისა

იგივე სცენა. სონა უღონოდ გადასვენებულია დივანზედ, ხელში წიგნი უჭირავს და უგულოდ კითხულობს (შემოდის დარია. ეტყობა ოჯახობაში უფუსფუსნია)

დარია. (მიუჯდება სონას და ალერსით თმებს უსწორებს) დასასვენებლად ჩამოსულებს, შეილო, და ე თვალებს-კი წიგნში იწყებ... თუ არა გძინავს, - ჰკითხულობ!

სონა. (ზარმაცად წიგნს დასდებს) აბა მამ და გავაკეთო, დედი? წიგნი რომ არა შექნდეს...

დარია. გადი, შეილო, გაიარე-გამოიარე... მშვენიერი ეზო-უურე გვაქვს. ან ტუისკენ გაიხიარნე... რა ვიცი — ახალგაზრდა ცოტა რამეს მოიგონებს!..

სონა. არ მიუვარს, დედი, აქეთ-იქით სიარული!..

დარია. ტუილად, შეილო, ტუილად!.. აი დღეს ხომ ილიკო და ვასო სათევზად წავიდნენ და თურმე მარცხს გაუფლავებდა, მაგრამ დედას არ გაეშვა. დასავიწყდება, შენ მაგადგენს მანძილს ვერ შესძლებ. მაგრამ ახლა-მხლას მანც მიდექ-მადექ!.. აი შენ-მა გახდამ, კი არ გეწეინოს, არც შენი შეგვს მინდა, მაგრამ სახლში მანც რომ მისდგე-მოსდგე, შენ თავს უფრო კარგად იგრძნობ!.. დიდიდგახე ჩეხეთები, ჩემო კარგო, მაგ სავარძელში და დაძინებამდის თავს ითქვეფ კითხვიო... რა ახალგაზრდაობა, რა ხალისი-და უნდა შეგჩქეს!

სონა. მართალია, დედი, მაგრამ ხელის აწვევა შეზარება, თუმიც ავად აღარ ვარ.

დარ. (მწარედ) ეს, რა ვქნა, რა ვქნა!.. არ დაიჯერებ, მშურს, როცა იმ სიტყვებით სავსე მარცხ ვუუერებ!

სონა. მეც.

დარია. ნეტავი შენც დიდ სწავლას არ გამოსდგომოდი, შენც ილიკოსთან ბიჭი შეგერთო და ეგრე სიტყვებზე-კი არ დაგეკარგნა!

სონა. მე მაგას ვერ ვიზამდი.

დარია. რატომ?.. ცუდი ბიჭია-თუ!.. მართალია, თქვენისთანა მწიგნობარი არ არის, მაგრამ შეგნებით არავის არ ჩამოხრება.

სონა. მართალია, დედი, — ილიკო ძალიან კარგი და ზეტეოსნი უმაწვია და არც უჭკუა... მიუვარს კიდევ ძმასავით მაგრამ მაგისთანა მე ვერ შევიერთავდი.

დარია. (სიამოვნებით და ეშმაკურად) შენი ვასო სჯობია?

სონა. (გაიღიმებს.) ჩემთვის — ჰო!..

დარია. მართლა, შეილო, როდის რას აზიარებ?

სონა. რა ვიცი, დედი, — ჯერ ხომ უნდა გათავის!

დარია. რატომ მე არას შეტევის?

სონა. (ღიმილით) მე ხომ გითხარი!..

დარია. მანც როგორღაც... უხერხულია..

სონა. (ხუმრობით) შენ გინდა გამაცხადო, რომ ხელიდგან ვეღარსად წაგვივიდეს?... ნუ გეშინიან, — მე ისეთ ზირს არ ვანდობდი ჩემ სიტყვებს, რომელიც ეგეთი სექსუალური იქნებოდა.

დარია. (მოეხვევა და ჰკოცნის) თქვენ იცით, შვილო, თქვენ!.. (ჩაიციხება) იცი, სონა. შენზედ აქ ერთ კაცს უჭირავს თვალი. ხი, ხი!

სონა. (შეშინებულივით) თვალი?..

დარია. ჰო!.. იცი ვის?... საბას!.. ხი-ხი!.. (სონას აღვლევს დაეცემა) რა იყო, შვილო?..

სონა. არ ვიცი... ეგ კაცი მე მზარავს!..

დარია. (ხუმრობით) ნუ გეშინიან -- არ მიგცემთ!.. (შემორბის მხიარულად მარო.)

მარო. მფრჩხილ მეც ჩემ საქმეს... (ჰკოცნის სონას და დარიას) იჭურვება დავადაგ-დავასრუთავა. სადილის თადარიგი მივეცი, ჩემი ბიჭუნა ვაბანავ და მიუვადე ბუბიას. უნდა იცოდეთ, სონა, მინამ სავანს ხელში არ მივცემ, ყვირის, ჭეივის, ფართხლავს... მივცემ და რაბის არა შერება ის ზატარა მამუნი!.. მივცემ თუ არა, ერთი ამოღულუნებს სიამოვნების, ნიშნად. და ისმის გაცხარებული სქელ ბარძაგებზე!.. თან ამოდანე ბრძოლებს წაუშვებს და შუბლ-შეკრული ძაღვით ფშვინავს... ხა, ხა, ხა!.. მაგრამ შენ რა გესმის ამეების!.. (ისევ აკოცებს და გვერდით მოუჯდება) დავიდალე!

სონა შენ მართლად დღეს სათქვამად აზიარებდი წასვლას?

მარო. ვი ვაზიარებდი, მაგრამ დღემ-ჯერ ეს შენი ავადანი აბანე და შერე, სიცა გინდა, წადიო!.. რას გიკვირს!.. განა ჯერ არა ვუთხარი?

დარია. (ადგება.) შენ ისეთი აჯილდა ხარ, რომ... (მიდის)

სონა. (პაუზის შემდეგ) ბედნიერი ხარ, მარო... თუ არ გეხერხება...

მარო. რატომ!.. (სერიოზულად!) ბედნიერი ვარ!

სონა. ძალიან?

მარო. ეგ ძნელი კითხვაა... არავინ არ იცის, ძალიან ბედნიერების სახელობა სად თავდება!.. მე ისიც ბედნიერებად მიმაჩნია, როცა აღმისანი თავის ადგილს იზოვის ცხოვრებაში და გულ-დამშვიდებული კმაყოფილების დიმილით შესტყერის მამაყვას.

სონა. ნუ-თუ შენს ცხოვრებას ისეთი არა აკლავს, რომ...

მარო. (ჩამოართმევს) ბევრი რამ აკლავს, მაგრამ ისეთი-ვი არაფერი, რომ ჩემი მშვიდი კმაყოფილება დაინდოს.

სონა. ნუ-თუ დისასხლისობა გაკმაყოფილებს?

მარო. ჩემი დროების ქაღალდის ფაქანობის წვრილმანი მოვალეობა ვეღარ კმაყოფილებს და, სწორედ გითხრა, არც სასურველია, რომ ახლანდელი ცოლისა და დედის მოვალეობა სწორედ თანხით იწვებოდა და სამზარეულოში თავდებოდა, მაგრამ რომ ვერც სხვა რამეში

ვიხებთ საქმიანობის უნარს! განათლების ბაიბაიბისთვის ამოგვიფარება უსაქმრობა და ლაზდარობა, — ამის-კი ისევე ჭურჭლის თვლა, წინდის კემსვა სხვაობა!.. იმის-კი დიდი უბედურობა არაფერია, როცა აღმისანი ძველ ტანს ანგრევს და ახალი-ვი არსად მოეზოვება! აღმისანი უსათუოდ უნდა ჰქონდეს რამ საქმე, რისიმე რწმენა, რომელიც უნდა უხელმძღვანელოს და ერთი რამ მიმართულება მისცეს მთელს მის ცხოვრებას. ჩვენ, ქალები იმითი ვართ უბედურნი, რომ ძველი დავგმეთ და ახალი კლავ-ბოტიც ვერ ვიზოვნეთ! თუ წინად ცოლის ასწარები სწორედ თანხით იწვებოდა და სამზარეულოში თავდებოდა, ესეა იმავე სწორედ თანხით იწვება და უზრუნველ ტანტალში თავდება!

სონა. მარტო ტანტალში რათა!.. აი უნივერსიტეტის აუდიტორიები მსურველ ახალ-თაობას ვეღარ იტყვს,

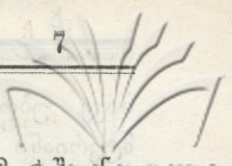
მარო. ეგ აუდიტორიებიც რაღაცა მოდად გაიხადეს ქალებმა.. გახსოვს, შენ თითონ როგორი გულ-ამღვრეული იყავოდი, ეგ ახალთაობა მომეტებული ნაწილი — მარტო სახელისთვის და გასართობად დაეთრევიან კურსებზედ!.. წასული ბევრი მიხანავს; მაგრამ აბა ერთი დამისახელო, რომელს უდგას თვალში ჩინი.

სონა. არა ჩინი იმისთვის, რომ ქალებს ფრთები გვაქვს შეგვეცილო საზოგადოებრივი წეს-წყობილებებისაგან... განდევნილნი ვართ ფართო ცხოვრების ასწარ-ბიდან.

მარო. მახსტიე, სონა, მე უმეცარს, მაგრამ ეგ ბრადებული საბუთი, ჩემის აზრით, ნახევრადან არ არის ბოდიშის მომხდელი!.. საქმე ბევრია, სონა, ბევრი, მაგრამ გაკეთება არა გესურს... არა გესურს, თუ-ვი ამისთვის ლაზობისა და კეკლურად თვალების ყუტვის შეტი ჯაფა და ცოდნა დაგვჭირდება!.. აილე უზირველესი ჩემი მოვალეობა — შვილები!.. ასში რამდენი ქალი არა ცდილობს აიცილოს ორსულობა, რომელიც ესე ხელს უშლის მის გზა დაბნულ ჯიროთს სახლიდან სამკურავლოში და იქიდგან განადგურებულ კლუბში? არიფერ საზიზდრობას არ ერიდებიან, ოდნოდ შვილდობას გაუსხლტენ ხელიდან, რომ განაგრძონ შეუსვენებელი სქესობრივი ლოთობა ქმართან და სავარაუდოებან!.. ასში რამდენ დედას აინტერესებს შვილების აღზდა? დილით ჩაცმულ-პირდახანილებს თითონ აკოცებს, წუწუნით ვისმეს უსაყვადურებს, რომ „ვავაჩვას მგონი შუბლი აქვს ცხელი“ და დედისას დაწითლებული თვალები“ და ჰერი ქუჩისკენ!.. ერთ სასტუმროში გასავსავდება, რომ შვილებს „ადმერთებს“, მეორეში, რომ შვილები მას „ადმერთებს“ და ესე ატყუილებს თავის თავს და ქვეყანას!.. არა, სონა, არა მგონია, რომ ესეთი ცლიდი, გაღიროებული არსება გულ-წრთელად ნდვლიანობდეს „ფართო ასწარეზხედ“! მე იმითაც კმაყოფილი ვარ, რომ ზატარა საქმეს მინც ვაკეთებ!

სონა. გახსოვს, მარო, ერთ დროს როგორ გინდოდა სწავლის გაგრძელება?

მარო. მახსოვს.

სონა. ნუ-თუ შეურიგდი...

მარო. (ჩამოართმევს) ჩემს უფიცობას? წარმოიდგინე—ჰო!

სონა. მაშ შენი სურვილი დიდი არა უფიქროს?

მარო. არა, ისეთივე იყო, როგორც შენი და მრავალი სხვისა... იქნება მეტიც, მხოლოდ ეს სურვილი შევადმიუფიქრობად არ გადაშეკვდა და მადლობა დმერთს!

სონა. მაინც გაუგებარია—ეგრე ადვილად როგორ იხადე ეგ სენი?

მარო. უნებურად შენ დიდი ჭკმძარბიტება სთქვი „იხადე სენი“! მე მგონია, ძალიან ჯან-სადი ვარ და... როგორ გითხრა... სიცოცხლის დიდი უნარი მაქვს!

სონა. სურვილი ხომ მაინც სურვილად უნდა დარჩენილიყო!

მარო. საქმეც მაგაშია, სონა, რომ ესეა განათლების სურვილი-გი არა!—სწავლის სწეულება დაერია ქალებს მთარულოვით! აბა მიიხედ-მიიხედ: უველა სოფლის დააკვინის გოგო ძლივს ასახელებს; მაგრამ მკვდრის ბუზივითა ბზუის: «კურსები, კურსები!» ახეთქებს თავს, უმწარებს სიცოცხლეს თავის თავსაც და სხვებსაც, თუმიცა ჰხედავს, რომ იმის მამის ლობიოც დღე-გამოშვებითა აქვს!.. მრავალს ვიცნობ, გიმნაზიაშიაც ვაი-ვავლახით და ქისტის კვრით უსწავლიათ, ცოდნის სურვილი არაფერში არა სტეობათ; წიგნიც ჰქვარებთათ იმდენად, რამდენადაც ეს მათ არშიუელ ქავილს აკმაყოფილებდა, —რომანი წიგნი, რომანი ფიქრებში, რომანი ქუჩაში, რომანი მასწავლებლებთან, რომანი შვეიცართან და ერთ დღეს-«ჩქარა კურსები»?.. რა ნიადგზედ დვივდება მეცნიერების ეს შეუკავებელი სურვილი?.. მაგალითიც ბევრი უფიქროს და არც რამ საკვირველია, რომ სოფლის შვილიც განსაკუთრებული ნიჭით და სწავლის სურვილით იყო დაჯილდოებული, მაგრამ ეს სწავლის მთარული, იუნკრის იდეალებით შესავებული ქალების „განმსწავლა“ მეცნიერებით-სწორედ რომ რაღაცა მახინჯი მოფლენას!

სონა. არც ჩემი სურვილი მოგწონს?..

მარო. (მიუაღერებს) იცო, სონა... არც შენი!.. ქარაფშეტა არა ხარ, რასაკვირველია, მაგრამ... ნუ მიწევენ— შენი სურვილის განსარტყელება არ იყო დირსი ამდენი ტანჯვისა და მსხვერპლისა!

სონა. ვისი მხრით?

მარო. შენის და შენის მშობლების მხრით! თქვენი მშობლები უკიდურეს გაჭირვებაში არიან ჩაცვინულნი და შვილებზედ ამ-გვარ ზრუნვამ მათ მთელი სისოცხლე მოუშხამა!.. ბევრს დამცირებას გამოატარეთ, ზიროვნება შეუღახეთ და თვით ადამიანურ თავ-მოყვარებაზედაც ხელი აადებინეთ!.. შენც, ნახევრად მშიერ-მწუერვად, დაძაბუნდი, მოეშვი, სიცოცხლე დაჰკარგე... აბა დირდა ამასთვის?!.. შვილები ჰგონობთ, რომ დაასწეულეთ მშობლები, ისინივე ჰხედავენ, რომ თქვენ მეტის-მეტად ისარგებლეთ მათი მოფალებით, —გაიყვით თრ ბანაკად და მამა-შვილოური განწყობილება დაჰკარგეთ!.. დირდა?

სონა. განა არაფერი არ შევიძინე?

მარო. რასაკვირველია, შეიძინდი, მაგრამ რაში უნდა გამოიყენო, როცა ესე მოდუნებულხარ და მოქმედების უნარი დაგიკარგავს? ერთი შვილის გაზრდაც-გი გაგიძნელებდა... შენი შერეული სიმართლე, აშლილი ნერვები, უსისხლობა გაბათილებენ შენს თეორეტიულ ცოდნას!.. ბავშვმა რომ ორჯელ ზედი-ზედ გამოიღვიძოს, იქნება მისტუიზო კიდევ! მერე შენვე იტირებ, მაგრამ ამ უწესრიგობას კიდევ ბევრჯელ გაიმეორებ... (პაუზა— ორთავენი ჩათუქრებულნი სხედან) შეიძლება ესეა მე გკითხონ?

სონა. რასაკვირველია!

მარო. ვასოს რომ უფარხარ, ეს ცხადია, მაგრამ... შენ-გი გიყვარს?..

სონა. რა საკითხია?

მარო. მე დიდი ეჭვი მაქვს... სონა, არა სცდები?..

სონა. (წყნარად, რწმენით) არა, ჩემო მარო! ვასო მე მთელის ჩემი არსებით მიყვარს!

მარო. (ჩათუქრებული) არ ვიცი... არ ვიცი... ვერაფერი ვერ გამოვიას!..

სონა. რა ვერ გამოვიას?

მარო. რაზედ გეტყობა?

სონა. (ლიმილით) ხომ არ ვიხტუნებ?

მარო. რატომ? რატომ ვერ იხტუნებ?.. კარგი... ხტუნობას თავი დავანებოთ— აბა თავლები მიჩვენე... (ჩასტყერის) სად არის ის სიცოცხლის, იმედის, ბედნიერების ნაზერწავალი?.. რატომ არ გემხნევა ის გამოურვეკველი, ჯერ უცნობი მომავალი ნეტარების თრთოლას?! სად არის, სად?

სონა. (იციინის) ალბად ბუნება მაქვს ასეთი!..

მარო. (სერიოზულად) სტუეი, სტუეი! შენ გინდა სიყვარულიც დაასწეულა!

სონა. ეგ თვით-მკვლელობა იქნებოდა, ჩემო მარო! მე მიყვარს და... ეგეც რომ არ მეზადოს, ადარაფერი არ დამჩებოდა სიცოცხლის იმედად! (ხუმრობით) ნუ მართმევე უკანასკნელ იმედს!

მარო. (მოეხვევა და დიდის გრძნობით, თითქმის ტრემლივით) სონა, ჩემო სიყვარელო. გთხოვ გევედრები... გადაურე ეს წიგნები... დავიწეე, რაც იცო, ცოდნად სიცოცხლეს დაუბრუნდი!... გარწმუნებ, რომ მზის შუქს, მის სითბობას, სიყვარულის ნეტარებას, სადი ადამიანის სიცოცხლეს ვერაფერი ვერ შეედრება და ვერცარაფრით ვერ შეივსებ! მიუშვირე ეგ მკრთალი ზირი მზე, რომ ცხოველ-მოფიქვამს სხივებმა აგიუქუნონ ეგ უფერული განი და გულის სიღრმემდე გამოგიძრონ დანოტივებული სხეული!.. ადექ... წავიდეთ კარში... მზესეკ!..

სონა. (მოეხვევა და ყველა სიტყვების შემდეგ ჰკოცნის) შენ თითონ მზე ხარ, ჩემო მარო!..

კულისებიდგან მოისმის ფეხის ხმა; მტვერს და ტალახს იყრევენებენ. ვასოს, ილიკოს და გიორგის გულიანი სიცილი-ხარხარი! გამოჩნდებიან შუა კარებში სამ-

ნივე უბრალოდ სათევზავოდ არიან ჩაცმულნი; მტვრიანი გატალახიანებული ფენსაცმელი, მხარხედ აბგები აქვთ ვადაკიდებული. მათი შემოსვლის შემდეგ სიცილ-ხარხარი არა სწყდება.)

ილიკო. (იქვე კარებში მიუბრუნდება ვასოს და ემასხარავება, ემაწვილა, კალაშები გაიხადე, აქ ქალები ეთფილანს.. ხა, ხა, ხა!..)

ვასო. (უცებ გიორგის მიუბრუნდება და სერიოზულად) წადი, შენი თევზები ჯერ ბადში გაუშვი

გიორგი- (გაშტერებული) გაუშა?!.. (სიცილი)

ვასო. აბა, ილიკო, ბაღეკისრფლა ამ ორ თევზს (სონაზედ და მაროზედ) მოჭყეკობან თუ გაუსხლტებან!..

ილიკო. ერთ-ერთი აუცილებლად მოჭყეკება, მეორე-კი გაუსხლტება!

ვასო. რამეღი მოჭყეკება?

ილიკო. ეკ იმაზე და მოკიდებული, ვინ ესვრის ბადეს-შე, თუ შენ! (ხარხარებენ)

გიორგი. (სონასთან მივა და პატარა თევზს უჩვენებს) აი მეც დავიჭირე

ილიკო. შარვლით, შარვლით! ხა, ხა, ხა! (ყველანი იცინიან) (ილიკო თევზს ამოიღებს და მაროს ლოყებზე მოუწყაბუნებს: ვასოც თევზით სონას მიუახლოვდება)

სონა. (უკან მიიწევს) არა, არა, ვასო!..

გიორგი. ეშინიან... ი ი ი!..

მარო. (თევზს ხელს უსვამს გულ-უბრყვილად) ცივია!

ილიკო. არა, მართლაც! (სიცილი) აბა, ვასო, შენი თევზებიც მხეკე... ვა! ესეც ცივი ეთფილა!.. (ხარხარებენ) სონა, შენ ხომ ზურგიელი გიუვარს... აბა ნახე რა ზურგიელი დაიჭირა ვასომ!..

სონა. (გულ-უბრყვილად) მართლაც?... (საზოგადო ხარხარი) რას იცინით?

მარო. (თან იცინის) შენ ხომ არ გგონია, რომ ზურგიელი წყალში დაცურავს?..

სონა. მამ (სიცილი)

ილიკო. გატყუებს... ეგრე, ეგრე! სონა!.. ზირ-დანირ წყალში... გაწითლებულ... მარილ-მოყრადი...! ხა, ხა, ხა!..

(შემოდის ხარმაცად შაქრო.)

ილიკო. ოჰ ემაწვილა, დაგეზარა წამსულა?

შაქრო (უგულოდ) ოჰ. დამეზარა.

ილიკო. ერთი მითხარ, შენ რა არ გეზარება?..

შაქრო. ორი ჭიჭყინის გულისთვის სწორედ ოც ვერს ვუთრეულდი!

ილიკო. ნეტა ვინცადე, რა გააკეთე შინ ჯდომით!.. იმიტომაც ძლივს დაათრეე მაგ თევზებს! მადი ერთი ხელით ავწიო და ამ აბგაში ჩავსო... (მაროს გადახედავს) ცივი თევზებთან... ხა, ხა, ხა!..

მარო. გუეოფა მასხარაბა!..

ვასო. სონამ ზირაბა მომცა...

ილიკო (გააწყვეტინებს ცბიერად, გაკვირვებულ) ზირაბა მომცა?... (ყველანი იცინიან. სონა გაწითლდება)

ვასო. მოიცა!.. ზირაბა მომცა-მეც გამეჭყეკებია!

ილიკო. (ღრეჭით) ვინა, ვინა?... (მივა საჩქაროდ სონასთან, ერთ ბალიშს მარჯვენა მხარში ამოუღებს, მეორეს მარცხენაში, მუხლებზედ მუთაქას დაუღებს, მუთაქაზედ წიგნს და ხელებს გულზედ დაუკრებავს) ესაა ერთი ბოძიც ნიკაზ ქვეშ და მოჩხა...

აი ამის საჩქე!.. (ყველანი იცინიან: ღიმილით ემორჩილება ილიკოს ხუმრობას) ჩვილი ბავშვივით გასერი ვერ დაუმზგრება და ოც ვერს გაიფლის!.. (უცებ აიღებს მუთაქიდგან წიგნს და წრფელის გულით ისვრის იატაკზედ) აი შე რას ვუხამდი შენს წიგნებს!

შაქრო. (წიგნს იღებს) წიგნი მეტის ზატივის-ცემის დირსია!

ილიკო. დიან, არა ეველას ხელში!

სონა. (უძლოურად იღიმება) რატომ?

ილიკო. იმიტომ, რომ, მაგალითად, შენ ეს წიგნი სსშამავად გადაიქციე!

შაქრო. (ჯიბეში ხელები ჩაულაგებია და დიდის) ახალი ზე-შეხედულობა!

ილიკო. დარია. ჩემო ბატონო! თქვენის ზირით რომ მოელმა ევროზამ დამცინოს, მაინც ვიტყვი, რომ წიგნის კითხვას მიზანი დაუკარგეს... თვით კითხვის ზრტყესი გადაიქციეს მიზნად! ეველა დარდავს... სონა, შე შენ-ზედ არა ვლავარაკობ... დიან, ეველა დარდავს, განსაკუთრებით უსაქმურ ქალებს, ერთი მტკიცე ჩვეულება, დიან ჩვეულება და არა შეგნებული მოთხარფნილება, გამოუტანია სსწავლებლიდგან—კითხვის ქავილი!.. სხედან და დილით სლამომდე რეტსისხემენ ამ ჩვეულებით, ღოთობენ, როგორც ჩვენ ღვინით და ზაზირაზით.

6. შიუკაშვილი.

(შემდეგი იქნება)

* * *

რამ დავადონა, სსშამობლოვ,

თავი რად ჩავიღუნია?

მერწმუნე, შენი შავ-ბედი

არვისგან დასაწუნია.

ოდესღაც ჯიდა თავს გედვა

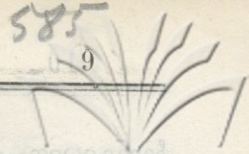
ამაჟად ეელ მოღერებულს,

ესლა-კი გხედავუქაჭუელს,

დანგრეულს, განადგურებულს.

ოდესღაც შენს მთა-ველზედ

ქართველი ურმულს მღერდა,

შენ კადიდებდა, მშობელო,
და გულიც შენთვის ძეგროდა.

მასში ისმოდა გმირობა,
ტრფობა ალყისი, ჩივილი...
დღეს ამ ხმის ნაცვლად გაისმის
ტურა— შელათა კივილი.

შვილნი გაზარდევით ძველად
მხნე და მამაცნი გმირები?
ჭკვიანნი, მსწრაფლნი, ლამაზნი
სხანტრეღნი და ძვირები?!

შენს მკერდ აღზრდილი გმირები
ძუძუს კვლევას კბილებით...
მიკვირს რატომ არ ამაყობ
ასეთი კარგის შვილებით?!

გებენს, გტკივს, გტანჯავს— შენ სდუმხარ
ვერ ბედავ ხმის ამოღებას.
შენგან ნადენი სისხლით კი
ურცხვი მხრებს, გულმკერდს იღებავს,

ოდესღაც ურიცხვ მტერთა მძლე
დღეს ზირქვე დატეხს „მდილემა,
მიტომ რამ გატეხს, გაგვიდეს,
ლაფი დაკასხეს შვილემა.

ერთ დროს ერეკლე ქარივით
დასტკერდა იმერ-ამიერს;
ესლა-კი შენი გმირები
ვის უმღერთ მრავალ-ჟამიერს?!

ხან ვინ გზატრახნობს, ხან ვინა,
ევაგ-უორანთ გახდი წილია;
შოთას გართმევეს დიდებულს,
გულზედ დაგაკლეს ილია.

იკითხავ-სად არს ერთობა
შენს შვილთა სურვილ-ხებათა?
ერთ-სული ორად გაიყო:
დიდად და ზატარებათა.

დიდი ის ხდება, ვინც შენ გკობს.
გატეკოს, გაგვიდას ფულზედა,
ვინც სხვის ბრძანებით მისვ მას
მშობელს დაგაკლავს გულზედა.

ზატარები კი ჩვენ შეგნით-
არა რის მქონნი მცირენი,
ველარას ვბუკამთ, დავდუმიდით
მტრისაგან განაგმირენი.

ენას ისარი გაგვიტეხს,
სულს კლიტე აძევს მაგარი,
მაგრამ დაკადიდს ჩვენს გულში
დააა შენთვის ტაძარი.

მხოლოდ ეს შეგვჩნა შენს ერთგულთ:
გოგუარხარ დედაშვილურად
და ვფიცავთ—თუ მტერს ვერ ვძლიეთ,
სულს მაინც დაფლავთ გმირულად.

არავინ.

ნუსხა სანი

ისტორიული მოთხრობა.

(გუძღვნი ძმებს კოტეს და მიტროს).

გულ და თვალ წარმტაცი იყო დიადი ლამის
ბუნება, მაგრამ გიორგის გულს არ ესმოდა რა. მისი
გული, მთელი არსება ერთი და იგივე საშინელი
ცეცხლით იყო ატანილი. ეს ცეცხლი უზომოდა მას
თვალ-ყურს და ერთი და იგივე გესლით და ნაღვლით
მდულარე ბნელ ჯოჯოხეთს უყენებდა წინ. კარგად
რომ ამოვიდა მთვარე, გიორგიმ გამოაღვიძა ამხანაგი
და მგზავრები გაუდგნენ გზას.

X.

მზემ ის იყო ამოჰყო თავი და განთნა ლამის
წყვილიადი, როდესაც ჩვენი მგზავრები შევიდნენ კა-
ხეთის სატახტო ქალაქ გრემში. თუმცა დაღლილ-და-
ქანცულნი იყვნენ მგზავრები, მაგრამ მაინც არ ზოგავ-
დნენ არც თავიანთ თავს და არც სიმშლიისაგან ფერ-
დებ ჩაცვინულ და ოფლში გაწურულ ცხენებს, რომ
რაც შეიძლება ადრე მისულიყვნენ სასახლეში. ცხე-
ნების ნალის ჩქამი ახმაურებდა ახლად გამოღვიძე-
ბულ ვიწრო და მიხრილ-მოხრილ ქუჩებს. მივიდნენ
მგზავრები სასახლის გალავნის კარებთან თუ არა,
დარაჯებს სთხოვეს, რომ შეეშოთ მეფესთან. დარა-
ჯებმა იუცხოვეს, — ხომ არ გაგიყებულხართ, რა დროს
მეფეა! ცხვირის აშვერით უთხრა თუშებს ერთმა და-
რაჯთაგანმა, რომელიც ძლივს აჭყეტდა უძილობისა-
გან ჩასისხლიანებულ თვალებს.

მძიმე საქმე გვაქვს მეფესთან, აუსხნა დარაჯებს
ითაბანულმა, ყოველი წუთი ჩვენთვის ძვირფასია.

მერე რა ისეთი მძიმე საქმე გაქვთ მეფესთან,
არ შეიძლება ერთი ჩვენც შევიტყოთ? დაცინვის კი-
ლოთი ჰკითხა მერე დარაჯმა, რა ახედ-ჩახედა მგზავ-
რებს და მათ დაოფლიანებულ ცხენებს.

რა შენი საქმეა, ოხერო, თუ რა საქმე გვაქვს
მეფესთან! მოუთმენლად შეჰყვირა ბრაზმოორულმა
გიორგიმ— შენ შეგვიშვი მეფესთან და შემდეგ

ჩვენ ვიცით... — ბიჭოს — გესლიანათ გაიცინა დარაჯმა, ცხარობს კიდევ ეს ბრიყვი თუში. — რას ცხარობ და ან რას ყვირი აქ, შვილოსან, არ შეგვიძლიან და არც შევიშვებთ, მორჩა და გათავდა, ააჰა... .

ეე, თუშო, ჭკვიანად იყავ, აქ ნუ ჰყვირი. თორემ ღვთის წყალობა მაქვს, მალე ჩაგაწყვეტინო ხმა... დაემუქრა მესამე დარაჯი.

ამ უკანმსკნელ დარაჯის სიტყვებმა მთლად აანთო ომალოელი. მეტის ბრაზებისაგან კანკალმა აიტაცა და მზად იყო კიდევ, რომ თავ დავიწყებული მივარდნოდა თავხედ დარაჯს. ითაბანულმა შეაჩერა.

ძმაო, ტკბილად მიუბრუნდა დარაჯებს ითაბანული — თქვენ გაგვიღეთ კარები, შეგვიშვით და, თუ მეფე განრისხდება, ჩვენი კისერი იყოს.

ბიჭო, მანდ რა ხმაურობა გაქვთ, ვის ეჩხუბებით?!, გაისმა ამ დროს კარების შიგნიდან ხმა.

თუშები არიან, ბატონო, უპასუხა ერთმა დარაჯთაგანმა.

მერე რა უნდათ?

მეფის ნახვა უნდათ, ბატონო, მძიმე საქმე გვაქვსო, პასუხი აღარა იყო რა შიგნიდან. გაიარა რამდენიმე ხანმა. ითაბანული და გიორგი პასუხის ლოდინში მოუთმენლად წინ და უკან დაიარებოდნენ. მზე კარგა ამოვიდა. აჰა გაისმა გალავნის რკინის კარების რახუნი. გამოვიდა შუა ხნის კაცი, რომლის მდიდარი ტანისამოსი და იარაღის კაზმულობა ამტკიცებდა, რომ მაღალ წოდებას უნდა კუთვნილიყო.

აბა სად არიან თუშები, მოვიდნენ! უბრძანა დარაჯებს გამოსულმა... .

თუშები შევიდნენ გალავანში.

თუშები წარუდგინეს მეფე ლევანს, იმ სახელოვან კახეთის მეფეს, რომელმაც თავს ზარი დასცა კახეთის მოსაზღვრე თათრებს და მათ ხანებს, რომელმაც დაიმორჩილა დიდოები და ალაგმა ლეკები. ლევანის ხანგრძლივი მეფობის დროს კახეთი აშენდა და აყვავდა, ვერაგი და გაუმადლარი მისი მტერი ველარას ბედავდა მის წინააღმდეგ. ველარ აწიოკებდა და ველარ აყენებდა სისხლის რუებს... , ველარ მიჰყავდა ათასობით ტყვეები. ლევანის მეფობის დროს ყოველი კახელი უშიშრად ჰგრძობდა თავის თავს, ხარობდა თავის მამა-პაპის კერასთან, თავის ცოლ-შვილთან, თავისუფლად. უშიშრად გაჰქონდა თავის გუთანი გუთნის დედას მინდორში, გაჰყვანდა საქონელი საძოვრად ღამის მებრეს და მეცხვარეც ატირებდა და აკენესებდა თავის განუყრელ მეგობარ-სალამურს ზურმუხტად ამწვანებულ მთის კალთებზე გაშლილ ცხვარში... .

— რამ ჩამოგიყვანათ, ჩემო თუშებო, ამ დროს მთიდან ბარში? მიუბრუნდა თუშების დესპანებს მეფე.

— გაქირვებამ, მეფე, უპასუხა ითაბანულმა, — თუ არ გაქირვება, ჩვენ აქ რა გვინდოდა უბოლო ამ უდროო დროს.

— ავარიის ხანი შემოგვესია უთვალავი ჯარით, აუწყა მეფეს ითაბანულმა რამდენიმე სიჩუმის შემდეგ, — და როგორც მძინვარი მგელი, დანავარდობს თუშეთში. თითქმის ნახევარი თუშეთი მიწასთან გაასწორა, აშენებული, სიცოცხლით აღსავსე სოფლები ნანგრევად აქცია და მცხოვრებლების სისხლით მორწყა. მცხოვრებნი გაწყდნენ ზოგი უთანასწორო ბრძოლაში და ზოგნიც ცეცხლის ალში. დანარჩენები შეხიზნულნი არიან გადარჩენილ ციხე-სიმაგრეებში და დღეს თუ ხვალ იმათაც მოელით ის, რაც მოველინა მათ თანამომძმეებს. მოგვეშველე, მეფე, დაასრულა დესპანმა, — თუ არა სუ ერთიანად გავწყდებით შენი „ნაუნჯნი ყმანი თუშები“. ვიბრძოლებთ, სანამ პირში სული გვიდგა და მტერს-კი ქელს არ მოუხრით!..

მეფე სდუმდა. ითაბანულის მოხსენების დროს მისი გაშლილი ნაოქიანი შუბლი ხან მოიქუშებოდა და ხან ისევ გაიხსნებოდა.

— რამდენი ჯარი დაგქირდებათ? ჰკითხა თუშებს მეფემ.

— ათასი კაცი გვიბოძეთ, სთხოვა ითაბანულმა, — ფშავ-ხევსურებთანაც კაცი გავგზავნეთ, ისინიც მოგვეშველებიან და მაშინ, იმედია, ღირსეულად გაუმასპინძლებით დაღესტნის მბრძანებელს. მხოლოდ, დაასრულა დესპანმა, — დაეშურენით, მეფეო, თუ შაბათის გასათენებლად არ მოგვეშველენით თუშებს, თუშეთი დაილუპება.

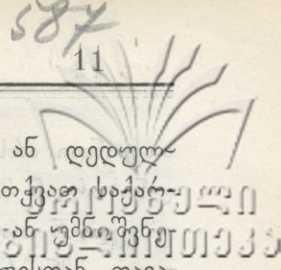
— კარგი, სთქვა მეფემ. სამი დღე მოიცადეთ აქ, ჯარს შევკრებავ და გახვალთ. სახლთაუხუცესს უბრძანა მეფემ სასახლის ერთ-ერთ სახლში შეენახათ თუშები და პატივი არ მოეკლოთ.

XII

გათენდა ხუთშაბათი. მარიამობის მზე უხვად აფრქვევდა სხივებს გვალვისაგან გადამწვარ კახეთს. თუშეთისათვის სალაშქროდ მომზადებული ათასი მხედარი ელოდა მეფე ლევანის ბრძანებას. შუა დღე იქნებოდა, როდესაც მეფე გამოვიდა ჯართან თავის ბრწყინვალე ამალით, რომელსაც შეადგენდა კახეთის წარჩინებული თავადნი. მეფე მისეალმა ჯარს.

— გაუმარჯოს ჩვენ დიდებულ მეფე ლევანს!!. იგრილა მთელმა მხედრობამ. მეფე წარსდგა ჯარის წინ. ხმაურობა შესწყდა. სმენად გარდაქცეულ ყოველ მეომარს მეფისკენ ეჭირა თვალი.

ქართველებო! მიჰმართა მეფემ ჯარს, — ავარიის ხანი ნუცალი უთვალავ დიდო — ლეკით შეჰსვეია თუშეთს. მიუხვდი ხანს. მას უნდა დაიმორჩილოს ეს მამაცი ჩვენი ხალხი და მით გაიღოს თავისუფალი გზა

იმ მხრიდან კახეთისაკენ. შემდეგ, თუ მიაღწევს რასაკვირველია, საწადელს, თარეშობით სურს აგვიკლოს. თუშებს გამოუგზავნიათ ჩემთან ორი კაცი, რათა მივაშველო ჯარი. აი ამისათვის მოგიხმეთ, რომ გაგზავნოთ თუშეთში. დღესვე გახვალთკარგა სისწრაფით, რომ შაბათის გასათენებლად უეჭველად თავს ზარი დაჰსცეთ ლეკებს. აბა თქვენ იცით და თქვენმა ვაჟაკობამ.

დიდებულო, მეფევ, მოწიწებით მიუბრუნდა ამ დროს მეფეს სატუსალოს ზედამხედველი, — ანდერაზ საგინაშვილი ცრემლით გემუდარებათ, რომ თქვენი ნახვის ნება მისცეთ.

მერე რათ უნდა ჩემი ნახვა საგინაშვილს?!.. სასტიკის კილოთი ჰკითხა მეფემ და მისი წარბები შეიჭმუხვნენ.

რა მოგახსენოთ, დიდებულო მეფევ, მიუგო ზედამხედველმა, — მას აქეთ, რაც გაიგო, რომ თუშეთში ჯარსა ჰგზავნით ლეკების წინააღმდეგ, გემუდარება, რომ ვიშუამდგომლო, ერთი თვალთ ვნახო მეფე და შემდეგ თუნდა ჩამომახრჩოსო, ამბობს საცოდავი ტუსალი.

— მოიყვანეთ, უბძანა მეფემ

რამდენიმე ხნის შემდეგ მოიყვანეს ტუსალი და წარუდგინეს მეფეს.

თუმცა შუახნის არ იყო ანდერაზ საგინაშვილი, მაგრამ ხუთი წლის ტუსალობამ თავისი დაღი მაინც დაასო. ფერ მიხდილი, ლოყებ ჩაცვივნილი, გამხმარი მისი სახე და მასთან ნაოჭებად გადაქცეული შუბლი, შეკუმშული წარბები უმტკიცებდნენ თუ რა სულის კვეთება, გაუძლებელი ცეცხლი, გუსლი და ნაღველი ჰქეჯნიდა ამ კაცს. მაგრამ არწივისებურ თვლებში ჯერ არ ჩამქრალიყო კიდევ ცეცხლი, კიდევ გამოიხატებოდა სულის სიძლიერე, სიმტკიცე და მასთან ძალგულოვნობა. ამასთან ახოვანი, წარმოსადგი — ყველა ეს უმტკიცებდა, რომ ანდერაზ საგინაშვილი იყო ნამდვილი შვილი „გმირი კახეთისა“.

დიდი დანაშაულობა მიუძღოდა ანდერაზ საგინაშვილს მეფის და სამშობლოს წინაშე.

აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ საზოგადოდ, ძლიერ ცოტად იყვნენ გამსჭვალულნი საქართველოს თავადნი სამშობლოსადმი სიყვარულით. ეს იყო დიდი უბედურება საქართველოსი და ამან მოუღო კიდევ მას ბოლო. ქართველ თავადს ამოქმედებდა უფრო პირადი ინტერესი, ჰქონდა მხედველობაში უფრო თავის კეთილდღეობა, ბედნიერება, მეკივიყო და სხვა ჩემ გარეშე თუნდა ქვა-ქვაზე აღარ დარჩეს, — აი დღეიზი მომეტებულ ქართველ თავადისა. ამით აიხსნება ის ხშირი მოვლენა საქართველოს ისტორიაში, რომ თავადები ისე იღვილად ჰღალატობდნენ თავიანთ სამშობლოს, თავიანთ რჯულს.

ცოტა რამე მეტი პატივი ან ფულით, ან დედულმამულით, ან თანამდებობით რომ აღეთქვათ საქართველოს მტრებს — სპარსელ-ოსმალოს, ან უმნიშვნელო რამ უსიამოვნება მოსვლოდათ მეფესთან, თავადი დაუყონებლივ გადუდგებოდა თავის სამშობლოს, თავის რჯულს, თავის დედ-მამას და თავის ძმებს. ამის მაგალითები ბევრია ჩვენ ისტორიაში.

ამითვე აიხსნება ჩვენი თავადების ერთერთ შორის განუწყვეტელი შური და მტრობა, ერთი-ერთმანეთზე თავს დასხმა, აკლება და ხოცვა-ჟლეტა. ამას ჩადიოდნენ მაშინაც-კი, როდესაც მძლავრი მტერი თავს ადგა მათ სამშობლოს ხმალ ამოწვდენილი, პირიქით ამ დროს მტრის შემოსევა უხაროდა კიდევ თავის მეტოქე თავადისაგან დაძარცვებულ თავადს. შეურაცხყოფილი თავადი მაშინვე გადავიდოდა მტრის ბანაკში, დაუკრავდა თავს მის წინამძღირს, გამოიცვლიდა რჯულს და თვითონ წამოუძღვებოდა მტრის ჯარს. მოდიოდა და თან მოჰქონდა სისხლი და ცეცხლი. შებრალება არ იცოდა, არ ესმოდა ვერაგ, სისხლით გაუმადლარ გულს. ისევ უფრო ოსმალ-სპარს და ლეკების შორის მოიპოვებოდა სათნოება, ვიდრე მოღალატე თავადის გულში. მეფე რაც უფრო ჭკუით და ხასიათით სუსტი გამოდგებოდა, იმდენად უხაროდათ თავადებს. მაშინ ხომ მათ თავხედობას, ვერაგობას და მხეცურ გაუმადლობას საზღვარი არა ჰქონდა. ყოველი მათგანი, როგორც დამოუკიდებელი „ბატონი“ ჩაიკეტებოდა თავის ციხე-გალავანში და სხვა თავის თანამოძმის, სამშობლოს რამე უბედურობა ჩალად არ მიაჩნდა...

მაგრამ სულ რომ ამნაირი ყოფილიყვნენ თავადები, მაშინ ხომ საქართველო ვერ შეინახავდა იმოდენ ხანს თავის თავს, თავის არსებობას, ვერ გაუმკლავდებოდა იმ აუარ გარშემორტყმულ მძლავრ მტერს, რომელიც ისე აწვებოდა მას, როგორც ქართველისაგან გაშმაგებული ზღვა აწვება პატარა, მაგრამ სალიკლდოვან კუნძულს. როგორც ბნელი ღამეში ღრუბლებით შემოსილ ცაში აქა-იქ გამოჩნდება ხოლმე თითო ორ-ორი ბრჭყვინავი ვარსკვლავი და თავის სინათლით უნათებს გზას გზა არეულ მგზავრს, ისე საქართველოშიც იმ უბედურ დროს გამოდიოდნენ თითო ორ-ორი მამულის შვილნი, რომელთაც უღვიოდათ გულში სამშობლოსადმი სიყვარულის ცეცხლი, რომელნიც მიუხედავად იმისა, რომ მთელი ის დაცემული და გახრწნილი გაფუჭებული დრო მათ წინააღმდეგ მოქმედობდა, — მაინც იბრძოდნენ გულდაგულ მთელ თავის სიცოცხლეში საყვარელ მამულის საბედნიეროდ, საკეთილდღეოდ და თავსაც ზედ სწირავდნენ. ქვეყნის უბედურობაში, ამნაირ გვამებს სრულებით არ ახსოვთ, არ აგონდებთ თავიანთ თავი, თავიანთი სისცოხლე. ისინი მთელი

თავიანთი არსებით, სულითა და გულით გატაცებულნი არიან მხოლოდ იმ ფიქრით, რომ როგორმე უშველონ თავის დაჩაგრულ ერს, თავის სამშობლოს. დიად, ამნაირი პატიოსანი დიდბუნებოვანი გვაგები რომ არ ჰყოლოდა მრავალჯერ ტანჯულ პატარა საქართველოს, აქამდისინ ნატამალიც არ დარჩებოდა მისი ეროვნული არსებობიდან, აღიფხვრებოდა დედამიწის ზურგიდან...

ივ. ბუქურაული.

(შემდეგი იქნება)

მოკლე მიმოხილვა ქართულ მწერლობისა უძველეს დროიდან.

დამოუკიდებელი ან ოპროს ხანა.

შოთა რუსთაველი

„ვეფხვის ტყაოსნის“ საზოგადო, მსოფლიო მნიშვნელობა.

XV

ნამდვილი, ნიჭით და შემოქმედების ძალით მაღლიდან დაჯილდოებული, პოეტი შეგნებულად ან ინტუიციით იგებს და ეცნობა ცხოვრებას და მის რთულ და მრავალ-ფეროვან მოვლენებს და კითხვებს. უკვირდება, ასწონ-დასწონის წარსულ-გაგონილს, ნაგრძნობ-ნაოცნებებს და განიცდის სულიერ, შინაგან შემოქმედებას. როგორც შედეგი ასეთ შინაგან შრომისა (ასეთი შრომა შეუფერებლად სწარმოებს), დგება პოეტისათვის ისეთი დრო, მომენტი, როდესაც მისი გონება ცხადად შეიგნებს იდეას, გრძნობა—იშვიათის ძალით ითვისებს ყოველივე მშვენიერებას, ხსოვნა—მსწრაფლად იგონებს ყოველივე წვრილმანსაც კი, რომელიც აუცილებლად საჭიროა ხელოვნურ სახის შესაქმნელად, ფანტაზია—ადვილად აერთიანებს ამ წვრილანებს ცოცხალ სახეში ასეთ მომენტს ეძახიან შთაგონებას. შთაგონებითი შექმნა-შემოქმედება იმას კი არ ნიშნავს, რომ ვითომც პოეტ ხელოვანი უცბად, მოულოდნელად, ზე-შთაბერვით (როგორც ბევრს ჰგონია) ჰქმნის თვის ნაწარმოებს. პირიქით მძიმე და ხანგრძლივი შინაგანი (შეიძლება შეუგნებელიც, განცდა-მუშაობა წინ უძღვის ყოველივე შთაგონებას და მისგან გამოწვეულ შემოქმედებას, პოეტი, სანამ ხორცს შეასხამდეს რომელიმე იდეას, გრძნობას, ხშირად ჰგოდებს, გშინავს, განიცდის გამოურკვეველ მწუხარება-ტანჯვას; ხანდისხან სიამოვნება სიამესაც. პროცესი ნამდვილ შექმნა-შემოქმედებისა წააგავს ხშირად მშობიარე დედის მდგომარეობას.—ეს მომენტი მძიმეა, ჭირ-ვარამიანი, კვნესა-ვაების გმო-

მწვეველი, ბევრჯერ უნაყოფო, მაგრამ ამავე დროს წმინდა, ღრმა აზრიანი, მისტიკური და შემოქმედებითი ბა-დაწყნარების მომგვრელი.

ასეთის სულის კვეთებით და შრომით მოპოებული მასალა პოეტმა უნდა მოახმაროს კეთილის, ქეშმარიტების და მშვენიერების იდეათა განხორციელება-გამოსახვას. შოთას ასეთი აზრ—შეხედულება ქეშმარიტ შემოქმედების ერთს უმთავრეს თვისებაზე შესანიშნავად მოწყვეტილად, ლაკონიკურად, მაგრამ ძლიერად და ღრმად, აქვს გამოთქმული შემდეგ სიტყვებში: «ჰხამს მელოქსე ნაჭირვებსა მისა ცუდად არ აბრკვებოდეს».

მხოლოდ გენიოსს ძალუძს ასე ერთის კალმის მოსმით და მდაბიურად ღრმა აზრის გამოხატვა!—

არიან უმთავრესად ორნაირი ჯურის ნიჭიერი და ნამდვილი პოეტები. შემოქმედება პირველ ჯურის მწერალ-პოეტებისა მრავალ-მხრივია. გარეგანი ფორმა მათის ნაწარმოებისა მრავალგვარია: რომანი და მოთხრობა, ბალადა და დრამა, სიმღერა და ელეგია—მათ ერთნაირად ემარჯვებათ. ასევე მრავალ ფეროვანია მათი პოეზია შინაარსითაც: მხიარულება და მწუხარება, სიყვარული და იმედის გატრუება, მეგობრობა და „მარტოობა, ობლობა სულისა“, წმინდა რწმენა და მტანჯავი იქვიანობა; ყვედრება და უკმაყოფილება ცხოვრებით; მეორეს მხრით კი—«სიამენი სოფლისა»—აი მოტივი მათის პოეზიისა. —სწორედ ამისათვის ამ პოეტების ნაწარმოებნი საუკეთესო მატიანა, საინტერესო ავტობიოგრაფია მათის სულის კვეთებისა, მისწრაფებისა, რწმენა-შეხედულობისა.

მათი აზრ—გრძნობა დაუდევარი და მოუსვენარია და ერთ განსაზღვრულ კალაპოტში ვერ თავსდება. როგორც ღრმად გგრძნობნი, მოძრავნი და ცოცხალნი, — ისინი მუხლს ვერ მოიყრიან ერთს რომელსამე პიროვნობის და ავტორიტეტის წაწაშე. შემოფარგულად, განსაზღვრულად, გადუხვევლად მათ შემოქმედება არ შეუძლიანთ. როგორც პუშკინი ამბობს, «они гонятся за жизнью, воскрешают в ней каждый мигъ и на каждый призывный звукъ ея отвѣчаютъ отзывною пѣсню».

როგორც სარკე, ასეთი პოეტები აღბეჭდავენ თვის სულში ყოველივე ცხოვრების მოვლენას; როგორც გამოძახილი, ისინი გამოეხმაურებიან ყოველივე საჭირ-ბოროტო საკითხს...

მათი პოეზია ფართეა და წააგავს დიდს და მრავალ-წყლიან მდინარეს, რომელიც ლაღად მოაგორებს თავის ტალღებს, ხშირად გადასცდება თვის ნაპირებს აღიდების დროს, რწყამს ირგვლივ არემარეს, რადგანაც არ არის მომწყვედელი მაღალს და ღრმა კალაპოტში.

ასეთია, მაგალითად, პოეზია პუშკინისა. როდესაც ჩვენ ვკითხულობთ მის ნაწარმოებს. თვალწინ გვეხატება სხვა და სხვა ხალხი, ეპოქა და განვიცდით მრავალგვარ გრძნობას. ეგვიპტე კლეოპატრის დროისა, ანტიკური ქვეყანა თვისი ბრწყინვალე ღმერთებით, შუა საუკუნის რაინდული გერმანია, ისპანია თვისის ლეგენდებით და განცხრომით და ბოლოს რუსეთი მთელის თვისის სივრცე-სივრცით—ყოველივე ეს შეადგენს საგანს მისის პოეტურის შთაგონებისას. განსაკვიფრებელი მრავალფეროვანი არიან მისი ტიპებიც, უბრალო, ოცნებიანი ტატიანა, მეწისქვილე და მისი ქალიშვილი, პეტრე დიდი და პიმენი, მარია ივანოვნა და საველიჩი, მოცარტი და სოლიერე, ბარონი და ევგენი, მაზეპა და კოჩუბეი და სხვა და სხვა—აი მისი უთვალავი ტიპების წარმომადგენელი.

მაგრამ რამდენადაც პუშკინი მრავალმხრივია, იმდენად ღრმა და სწორ მიმართულებებს არ არის. ამაშია მისი და მისდაგვარ მწერლების ღირსება-ნაკლულევალება.

მეორე ჯგურის პოეტები და მათი პოეზია სულ სხვა ხასიათის და მიმართულებისაა. მათი შემოქმედება ღრმა, პირიანი და უცვლელია. რომელიმე ერთი გრძნობა-იდეა გამხდარა ლეიბ-მოტივად ყველა მათ ნაწარმოებისა და იმორჩილებს მათს ფანტაზიას. განსაკვიფრებელის დაჟინებით ერთ მხრისკენ არის მიმართული მათი შემოქმედებითი ძალა. ასეთი თვისება-ხასიათი, რასაკვირველია, ნიშანია პოეტის ნიჭის სიღრმავისა, მაგრამ ამავე დროს მაჩვენებელია მის შემოქმედების ერთმხრივობისა. ასეთია პოეზია ბაირონისა, ჟუკოვსკისა, ლერმონტოვისა და სხვა...

მთელი სიმპატია რუსთაველისა ამგვარ პოეტებისაკენ არის მიმართული. შოთა პოეტის უპირველეს ღირსებად სთვლის მისი იდეა-გრძნობათა უცვლელობას, სიღრმავს, თითქმის მარადისობას. ერთი გადაჭრილი იდეალი, ერთი სათაყვანებელი სახე; ამ სათაყვანებელ სახის მრავალ-ფეროვანი შემკობა—აი, შოთას აზრით, უმთავრესი თვისება ნამდვილის პოეტისა. ოღონდ კი ასეთი მუხლმოყრა ერთ რომელიმე საგნის წინ არ უნდა გადაიქცეს უბრალო, პირადი და ეგოისტურ „ქებათა-ქებათ“. ყოველივე მისი „ქება“, «შემკობა» და „აშუიკობა“ პოეტურს ფორმაში უნდა იყოს გამოსახული: პოეტი უნდა «ხელოვნობდეს». და ნამდვილი «ხელოვნება» კი იმ პოეტს შეუძლიან, ვისაც ტკბილ-ხმოვანი, „მუსიკალური“ ენა აქვს...

„ხამს მელექსე ნაჭირვებსა მისსა ცუდად არ აბრკვამობდეს, ერთი უჩნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე აშუიკობდეს, ყოველსა მისვითს ჰხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს, მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს“.

ასეთს გადაჭრილ შეხედულობას პოეტზე და პოეზიაზე შესაძლოა დიდი გავლენა ჰქონდეს შოთას დად რუსთაველის შემოქმედებაზე, ვინაიდან მისი ნიჭის დახურდავებად სთვლიდა, როცა პოეტ-მწერლები მრავალგვარ აზრ—იდეა, საკითხ-გრძნობის განხორციელებას ჰკიდებდნენ ხელს და გარეგან ფორმად მათი გამოხატვისა სხვა და სხვა გვარის ნაწარმოებს მიმართავდნენ: დრამას, ოდას, სატირას, ეპოპეას და სხვ. შეიძლება ამით აიხსნებოდეს ის ჩვენთვის აუხსნელი და გაუგებარი მოვლენა, რომ შოთას—ამ ქუთა-გონების ბუმბერაზს და ხელოვნების შეუდარებელს ქურუმს—„ვეფხისტყაოსნის“ მეტი არაფერი არ გადმოუცია სამემკვიდროდ თანამემამულეთათვის. „შეიძლება ბევრი რამ შექმნა შოთამ სხვაც, მაგრამ დროთა ბრუნვაში დაიკარგა“, იტყვის ვინმე. ჩვენ კი გვგონია, —ვიღებთ რა მხედველობაში რუსთაველის ღრმა რწმენას პოეტის ღირსება-ნაკლულობაზე, —რომ მას მეორე, მით უმეტეს, მესამე, მეოთხე იმისთანა გენიოსურ ნაწარმოების შექმნა, როგორც „ვეფხ. ტყაოსანი“, არც კი შეეძლო. რუსთაველმა თვის პოემაში ჩააქსოვა მთელი თვისი მალალ მგრძნობიარე სული და გული, გააბნია მასში უთვალავი, მშვენიერის ფორმით შემკულ-შეკაზმული, აზრ-შეხედულობა, მიუწდომელის სიღრმე-სინარჩართ დაგვისურათა ღვთაებრივი ძალა სიყვარულისა და ჭეშმარიტ მეგობრობისა და სათაყვანებელ ღმერთად დასვა მშვენიერს კვარცხელზე ის, ვინც იყო მისი „სიცოცხლე“: მას, მხოლოდ მას, სცემს პოეტი თავიანთს; მხოლოდ მისთვის „მუსიკობს“ მისი ენა; მხოლოდ მისი წყალობით „ხელოვნობს“ პოეტის ნიჭი. ასეთი მუდმივი და უცვლელი ხობა-თაყვანისცემა რუსთაველს «მიაჩნია დიდად სახელად».

შოთა ამბობს: „მას ვაქებ ვინცა მიქია“. ეს ლოგიკური შედეგია მის რწმენა-შეხედულობისა. და მართლაც სარწმუნოა ჰიპოტეზა ბ. მარისა, რომ მელიც ჩახრუხაძეს და რუსთაველს ერთი და იგივე პირად სთვლის: საგანი მათის შესხმა-დიდებისა ერთი და იგივეა—ბრწყინვალე სახე-პიროვნება თამარისა.

იპ. ვართაგავა.

ინელიოთა ყოფა-ქოვრება

(ეთნოგრაფიული წერილები)

3.

ნიონობა და ქორწილი.

მეორე დღეს ვაჭიანთსა მოდის დაკვეთილი ზურნა და იკრიბებიან ყველა ნათესავებ-ნაცნობები სასიძოსი და ჰენგები ანუ მაყარი-ქალები. საინგილოში კაც-მაყრების მაგიერ. ქალი-მაყრები იციან, რო-

მელთაც ჰენგებს ეძახიან. ამავე დროს დილიდანვე ეზოში გძლად გაშლილია ხორაგეულობიტ სავსე სუფრა და ყოველ წამსვლელ-წამომსვლელნი და სტუმრები ჰამა-შექცევაში არიან. როცა ყველა ნათესავები და ჰენგები თავს მოიყრიან, მაშინ მეზურნეები მეფის გამოსასვლელს დაუკრავენ და სამეფო გამოჰყავთ სახლიდან ნაბად-წამოსხმული და აქეთიქიდან მისდევენ ახალგაზდა ამხანაგები. ვაჟს გამოსვლისათანავე ეგებება დედა და ქალები; გარდა კაცებისა. დედა შემოახვევს სამეფოს კისერზედ წითელი ფერის მოსახვევს, დანარჩენი ქალები კიდევ თეთრი ფერის მოსახვევებს.

ასე მოკაზმულს მეფეს მიიყვანენ და დასვამენ შუა სუფრაზედ. მეფე გარინდებული ზის, ხმას არ იღებს და ნაბადი ისე აქვს მობუდნული, რომ პირისახე არ უჩანს. ამ დროს მეფეს მიართმევენ ტაბაკით ძღვენს, ნაზუქებს, თაფლს, ერბოს, თხილს, წაბლს, ღვინოს და სხვა და სხვა ტკბილეულობას და წინ დაუდგავენ მოართმევენ ენგრეთვე **შახხსაც**, რომელიც მრგვალის ფუარისაგან შესდგება და ზედ დამაგრებულია ვაშლებ-აგებული შამფურსავით სამი ჯოხი, რომელით შეერთებულ წვერზედაც დიდი მსხალია ჩამოკიდებული.

როცა ყველა ამებს გაათავებენ და კარგად შენაყრდებიან, მაშინ ჰენგები წასასვლელად გაემზადებიან. ჰენგები ვაჟიანთ ნათესავი ახალგაზდა ქალებიარაიან და ყველას ცალ-ცალკე ცხენები ჰყავთ მზად საპატარძლოსთან წასასვლელად. თვითეულ ჰენგის თან მისდევს ფეხით ყმაწვილი კაცი, რომელთაც **გამოტანებულებს** ეძახიან. გამოტანებულები შეიარაღებულნი არიან თოფებითა და დამბაჩებით. ჰენგების რიცხვი 20—50 აღის ხოლმე, რომელთაგანაც ერთს **ბაშ-ენგა** (უფროსი) ჰქვიან, ე. ი. უფროსი მაყარი. ბაშ-ენგას ცხენს სავსე ხურჯინი ჰკიდა, რომლის ერთს თვალში ჩალაგებულია საპატარძლოს ტანისამოსი ერთი ხელი და ქოშები, რომელიც უსათუოდ ვაჟის სახლიდან უნდა წაიღონ. ხურჯინის ამავე თვალშია მოთავსებული ქალის იმრათი, ანუ ვერცხლის სამკაული, მეორე თვალი კი ხორაგეულობით არის სავსე, 6—7 ნაზუქით, დიდის სატვინეთი, უმი სამწვადე ხორციით, ერთი კუჭულა ღვინით და სხვით.

ყველანი რომ მზად იქნებიან, მეზურნეები სამგზავროს დაუკრავენ, ჰენგები საჩქაროდ ცხენზედ შესხდებიან, ხოლო მეფე უკანვე სახლში იმალება. ამ დროს თოფს გაისვრიან და ყველანი ეზოდან გაიკრიფებიან და საპატარძლოსაკენ გაემართებიან. წინ მიდიან მეზურნეები, მერე მემამონაგეები და გატანებულები, მემამონაგეებს მხარზე გადებული აქეთ ხის დიდი შამფურები ზედ აგებული სამწვადე ხორციით, სატვინეთი და ქათმებით, უკან მისდევენ ცხენებით რიგ-რიგათ წეროებსავით ჩამწკრივებული ჰენგები, რომელთაც წინ მიუძღვის ბაშ-ენგა.

დინჯათ, აუჩქარებლივ, მიდის მაყრანის საპატარძლოსას. აი მიუახლოვდნენ კიდევ, მაგრამ დარვაზა (ალაყაფის კარები) მაგრად დაკეტილი და ჰხედებათ, ხმაურობა არსით ისმის და მხოლოდ მაღალ ალატზედ გაკეთებული ხახვის თავი ან ძვალი ატყობინებს მაყრანებს, ვიდრე თოფს არ მოარტყავთ ხახვის თავს, სახლში არავინ შეგიშვებთო. გამოტანებულების მოვალეობაა მისი ჩამოგდება. თოფებით შეიარაღებული ჰენგების მხლებელი ახალგაზდები დაუწყებენ სროლას, თოფი თოფზედ ვარდება ლუკმა-ლუკმოდ ქცეული ხახვი, ან დამტვრეული ძვლის ნაჭრები ჰაერში იფანტება, დარვაზის კარიც იღება.

ყველანი სიცილით და ჟივილ-ხივილით შედიან ეზოში, ცხენოსანი ენგები ჩამომწკრივდებიან, ზურნა სათამაშოს (ინგილოურად ბაშიპოს) დაუკრავს. სახლის უფროსი ქალი თამაშობით გამოეგებება ჰენგებს, მას მიჰყვებიან სხვა ქალებიც. ჰენგები ამაყად გადმოსცქერიან ზევიდან მოთამაშეთ და ცხენებიდან ფეხს არ იცვლიან. სახლის უფროსს გამოთამაშება ნიშნავს ჰენგების მიპატიყებას და მიწვევას. როცა თამაშობას გაათავებენ, მაშინ სახლის უფროსი ქალი ხელის გაშლით მოიწვევს მათ და ეტყვის: „ჩამოთო“. ამ სიტყვის თქმისათანავე ყველა ჰენგები თვალის დახამხამებაზედ ცხენებიდან გადმოხტებიან და გამოტანებულებს ჩაბარებენ ცხენებზედ ზრუნვას.

ყველა ჰენგებს განსაკუთრებით მათთვის გაშლილს ეზოში ჯეჯიმებზედ დასაჯდომათ მიიწვევენ. თავში ჯდება ბაშ-ენგა, მას შემდეგ რიგ-რიგობიც ჩამოჯდებიან დანარჩენი ჰენგები, რომლებშიაც დანარჩენი სტუმრათ მოსულნი ქალები არ ერევიან. შემდეგ ჰენგებს ხელებს აბანინებენ და სუფრას უშლიან. იმართება უხვი სტუმრიანობა, მასპინძლები არაფერი იშურებენ, ლავაშებით და ხორაგეულობით სავსეა სუფრა, თაფლი, ერბო, ყველი, წვნიანი, სატვინე ხორცი და შემწვარი უხვათ მოდის სუფრაზედ. დაბოლოს მოაქვთ ხილი და ყველას თითო შამფურისთვის საკმარისს სამწვადე ხორცს აძლევენ.

ასეთსავე შექცევაში არიან მეორე მხარეს გამოტანებულები და სხვა სტუმრები.

ჰენგების მოსვლის დროს საპატარძლო თავისს ტოლ-ამხანაგებით ცალკე ოთახშია ჩაკეტილი და გარედ არ გამოდის. ამ დროისთვის საპატარძლოს ყველა მახლობელი ნათესავები მიერთმევენ ფლავს, რომელიც გამოსამშვიდობებელ გამასპინძლებასა ნიშნავს. ამავე დროს საპატარძლოსთან არის დადე და უცდის ტანისამოსის მოტანას. ბაშ-ენგა ხურჯინით მოტანილს საჯვრისწერო ტანისამოსს ჩაბარებს დადეს თუ არა მაშინვე შეუდგებიან ქალის მოართვას. ქალის მორთვაში დადეს ეხმარებიან დედმამანი ქალიშვილი და მორთავ-მოჰკაზმევენ, თუ არა საპა-

ტარძლოს, დაღე მაშინვე მოითხოვს თავის გასამრჯელოს უფროსი გამოტანებულთაგანი მოვალეა გადიხადოს 1--2 მანეთამდის დადის სასარგებლოდ. როცა პატარძალი უკვე მზად არის მორთულ-მოკაზმული და დაღემ უკვე თავისი გასამრჯელო მიიღო, მეზურნეები პატარძლის გამოსაყვანს უკრავენ. ოთახის კარები ნელად გაიღება და უფრო ნელადვე გამოიყვანენ საპატარძლოს. კახტად მორთულ მოკაზმულსა და მთელ ინგილოურ ვერცხლის იმართში გამოწყობილს საპატარძლოს წინიდან სახეხედ ჩამოფარებული აქვს გრძლად ქალადა, ისე რომ სრულიად არ უჩანს პირისახე. ნელად მუშისასვით მოიზღაზნება პატარძალი, რომელსაც აქეთ-იქიდან მხარს უჭერენ ამხანაგი ქალები. გამოსცდება თუ არა კარებს პატარძალი, მაშინვე თოფს გაისვრიან და ყველა იქ მყოფ მხიარულობაში გართულ სტუმრების ყურადღება პატარძლისკენ მიიქცევა.

ჭენგები ფიცხლავ ფეხზედ სდგებიან, პატარძალს წინ შიპრობით (ცკკვით) მიუძღვიან ახალგაზდა ქალიშვილები. მიიყვანენ პატარძალს და კერძოთ მისთვის მომზადებულ ჭენგების შუაში ბალიშზედ დააყენებენ. ფეხზედ მდგომი ჭენგები რიგ-რიგობითი მესალმებიან საპატარძლოს, გადაპკოცნიან და მერე თავთავიანთს ადგილსავე ჯდებიან. მათ შემდეგ სტუმრათ მისული ახალგაზდა ქალიშვილები ამ რიგადვე მიესალმებიან, ყოველი მათგანი საჩუქრად მიართმევს ბლდადს, ან დადს ხელსახოცს, კისერზედ გადაჭკიდებენ და წინ ჩამოუთამაშებენ.

როცა ყველანი თამაშით გულს იჯერებენ, ზურნის ხმა სწყდება და ყველანი ხელახლივ სუფრას მიუსხდებიან და ჭამა-სმას განაგრძობენ. პატარძალიც ამ დროს ჯდება, მაგრამ პირზედ ქალადა ისევე აქვს ჩამოფარებული და არც ინძრევა და არც არაფერსა სჭამს.

ამ დროს ურემზედ უდებენ პატარძლის მზითევს, ჯეჯიმებს, ქვეშაგებს, სკივრს, კიღობანს, აფთფას (სპილენძის თუნეს) და ლაგანს. ზედ მზითევზედ სვამენ ორს პატარა ბიჭს—ქალის მახლობელ ნათესავეებს და, როცა ურემი დაძვრის, ზურნის კვრითა და თოფის სროლით უთავაზებენ გზას.

ურმის გაცილების შემდეგ, ნელის ნაბიჯით უკანვე სახლში შემოჰყავთ პატარძალი, დააყენებენ კორთესთან და ემშვიდობებიან დედა, დები და მახლობელი ნათესავი ქალები გარდა კაცებისა. კაცებთან გამომშვიდობდება-კი მიღებული არ არის.

როცა საპატარძლო სახლში მშობლებსა და ნათესავეებს ემშვიდობება, ამ დროს ეზოში მორთულ-მოკაზმული ცხენი უცდის. პატარძლისთვის დამზადებული ცხენი უსათუოდ ულაყი უნდა იყვეს და მორთულია მირაზით, (აბრეშუმის ფერადის ძაფებით და ასეთისავე ფერადის ბურთებით აკუნძლოუს თოფს

წარმოადგენს) რომელიც რამდენიმე პირად აქვს ყელზედ შემოვლებული და კახტასურათებიანი ჯეჯიმის მშვარი სალტები არტყია მუცელზედ. ცხენი აბარია ერთ გამოტანებულთაგანს, რომელსაც **ჯილვადარს** ეძახიან.

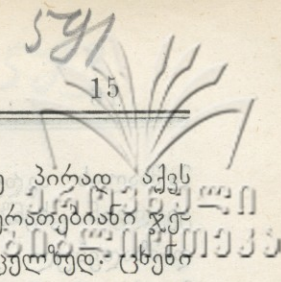
ბოლოს ნელის ნაბიჯით გამოყა საპატარძლო, უკან მისდევენ შინაურები, დიდი და პატარა, უკანასკნელად ემშვიდობებიან და გზას ულოცავენ. გამოტანებულები და ჭენგები აქეთ-იქიდან მისცივდებიან და შველიან ცხენზედ შეჯდომას. ზოგი უზაგნს უჭერს, ზოგი მიწაზედ პირუკულმა ქვასა ან სხვა რამეს უდგამს, რომ ადვილად შეჯდეს და სხვა. ჭენგებიც ერთ თვალის დახამხამებაზედ შეხტებიან ცხენებზედ, ზურნას დიუკრავს, თოფს გაისვრიან და ყველანი გზას გაუდგებიან. წინ მიდიან ჭენგები, ყველაზედ უკან პირზედ ჩამოფარებული მისდევთ საპატარძლო, რომელიც ცხენის აღვარიც უჭირავს ჯილვადარს და წინ მიუძღვის. ჩვეულებათა აქეთ ზოგიერთ სოფლებში პატარძალს უკან ცხენზედ შემოუსვამენ ხოლმე პატარა ბიჭს, რომელიც პატარძლის მეგობარ ამხანაგად ითვლება და რომელსაც საძმოს ეძახიან. ქალის სახლიდან ჭენგებს ემატებათ დაღე, რომელიც ცხენითვე მისდევთ, ქმარი დაღესი და ერთი კაცი ქალის ნათესავთაგან.

მთელი პროცესია ეკლესიაში მივა, სადაც ამ დროს უცდის ჯვრის დასაწერად გამზადებული მეფე თავისის ამხანაგებით და ნათესავ-ნაცნობებით. მეფის მისვლა ეკლესიაში ჩუმათ, მიპარვით ხდება. ნაბად მობუდნული მეფე ჩუმად გამოვა სახლიდან ვენახ-ვენახ ან შორის გზით მიიპარება. რომ არავინ დამინახოსო და ისე მივა ეკლესიაში. დანარჩენნი ჯვრისწერაზედ დამსწრენი სხვა გზით მიდიან ეკლესიაში.

გათავდება თუ არა ჯვრისწერა ქუდის გლეჯით გამოვარდება ეკლესიიდან რომელიმე ახალგაზდა ბიჭი და მეფიანთსა შეუსვენებლივ გაექანება, რათა მშობლებს ახაროს ჯვრისწერის ამბავი. ამ კაცს მახარობელს ეძახიან და შევა თუ არა მეფის მშობლებთან, მაშინვე დედასაც და მამასაც ნიშნად ხარებისა ყურებს აუწევს და ვიდრე არაფერს აჩუქებენ არ მოშორდება.

მახარობლის კვალს ჯვრის დაწერის გათავებისათანავე გაჰყვება მეფე, რომელიც საჩქაროდ გამოვა რა ეკლესიიდან ნაბადშივე მობუდნული, ისევე ჩუმად საჩქაროდ მიიპარება სახლში ვენახ-ვენახ, და სახლში, რომ მივა წინდაწინვე სახლის კედელზედ მიყუდებულ გრძელი კბით ადის სახლის ბანზედ და იქ უცდის პატარძალს.

პატარძალი და დანარჩენნი ეკლესიაში მყოფნი ზურნის კრვით და მხიარულობით გამოეგზავრებიან მეფიანთკენ. მაგრამ პატარძალს ეხლა თითქმის

მაშხალას ავლებენ დარბაზიდგან, ჟივილ-ხივილით ყველგან ცხენზედ აღარ სვამენ, არამედ წინდაწინ დამზადებულ ეტლში (ფაიტონში) და აქეთ-იქით მოუსხდებიან ტოლ-ამხანაგები. მეფიანთ დარვაზა (ქისკარი), როგორც წყლან ქალიანთს, აქაც დეკეტილი დაჰხვდებათ და გრძელს ალატზედ გაკეთებული მაშხალა, რომელიც დარვაზას თავიდან ნაპერწყლებს ისვრის გზას უღობავს მიმსვლელთ. კაცები თოფებს უშენენ ხელს დასტაცებენ, მაშხალას, ამ დროს დარვაზის კარიც გაიღება და ყველანი სიცილ-ხითხითა შედიან სახლში.

ამ დროს მეფე ბანზედ არის გაჩერებული, დედოფალს კიბის ირგვლივ სამჯერ შემოატარებენ, მეფე ზევიდან ჯამით სავსე თხილს გადმოაყრის. ბავშვებს უხარიათ ჟივილ-ხივილით თხილსა ჰკრეფენ და მეფეც ჩამოდის ერდოდან, ამ დროს დედოფალს სახლის უფროსი კაცი მიუძღვება დიდ ოთახის უმთავრეს კარებისაკენ, სადაც დახვდებათ დედამთილი ან მისი მოადგილე ხელში ბოხჩით, რომელზედაც აწყვია თაფლი, ცომი, ყაჭი და სანთლებითაა გაჩაღებული. კარებშივე გდია გუთნის ან აჩაჩის პირი და სდგას პატარა ჯამი ღვინით სავსე. კარებში, რომ ფეხს შესდგამს, დედამთილი თაფლს პირში გამოსცხებს და ეტყვის: — ჰემანგრ ტკილ დაბერდი; ყაქსაც თავზედ შემოავლებს და ეტყვის: — ჰემანგრ თეთრა დაბერდ; ცომსაც მისცემს მარჯვენა ხელში და პატარძალი აკრავს კარებს გარედან ხუთივე თითით ეს იმასა ნიშნავს. რომ დღეის უკან ქალი უნდა შეუდგეს ოჯახის მზრუნველობას პურსაც აცხობს და სხვა ყველაფერი ოჯახისთვის საჭირო საქმელი გააკეთოს. ღვინით სავსე პატარა ჯამსაც ფეხით დაღვრის და ღვინოს გუთნის პირაზედ მიაქცევს. შემდეგ პატარძალს სახლში შეიყვანენ და გამომცხვარი პურით სავსე ვარცლში ჩააყოფინებენ ხელსა იმის ნიშნად, რომ დღეის უკან უნდა იცოდეს ოჯახში სად რა არის და სად რა. ბოლოს მიიყვანენ კორთესთან — (სახლის ჩრდილოეთი მხარე), რომელიც ფარდით იყოფა დანარჩენ ოთახიდან და წინდაწინვე მომზადებულს ადგილს სვამენ. გვერდით მიუსხდებიან მდადე და რამდენიმე ამხანაგ-ქალიშვილი. დანარჩენი სტუმრები ფარდის იქითა თავსდებიან და იწყობა ჩვეულებრივი მხიარულობა-გართობა, შიპრობა-თამაშობა და ბოლოს შედიან, ვახშამს და სმა-ქეიფს შეუდგებიან. შუალამისას თითქმის ყველა სტუმრები მიდიან, დარჩებიან მარტო გამოტანებულები და ზოგიერთი მახლობელნი, რომელნიც დადლილნი აქეთ იქით მიწვებ მოწვებიან, სახლის უფროსს კი აიძულებენ ფლავის გაკეთებას და როცა ფლავი მზათ იქნება, გამოაღვიძებენ და შეექცევიან.

მეორე დღეს ეძახიან დიდი ქორწილის დღეს. ამ დღისთვის დაპატიებულნი არიან ყველა ნაცნობ-ნათესავები მთელის ოჯახობით დიდიან-პატარებია-

ნათ. ეზოში ორპირათ იშლება გძელი სურფა, ქალები ცალკე სუფრაზედ სხდებიან, კაცები ცალკე ხალხი დილიდანვე დენას იწყებს, ხალხს უბუებს, ყველანი ძღვნითა და საჩუქრით მოდიან. თაბახებზედ დაწყობილი მოაქვთ ვაშლი, თხილი, ალვა, კახაჩი (ცხვრის კოჩინა) ქათამი და სხვა, რომელსაც ზევიდან აქვს იაფ-ფასიანი ხელსახოცები და ბაღდადეგი. ბაღდად-ხელსახოცებს კისერზედ გადაჰკიდებენ მეფეს. მიულოცავენ, უსურვებენ ბედნიერს ცხოვრებას და ნიშნად პატივისცემისა რამდენჯერმე წინ ჩამოუთამაშებენ. გამოტანებულები ცალკე ალაგებენ საჩუქრებს და ყურს უგდებენ, რომ არაფერი დაიკარგოს. მეორე სუფრაზედ, სადაც პატარძალი აყენია შუაში ქალაღა ჩამოფარებული და გვერდით მდადე და ახლად გათხოვებული ქალები უდგანან, ასევე მიართმევენ საჩუქრებს და თან ჩამოუთამაშებენ. ამ მილოცვის დროს მეფეცა და დედოფალიც ფეხზედა სდგანან.

მილოცვების გათავების შემდეგ ყველანი სუფრაზედ სხდებიან, კაცები, ქალები ცალკე და გაიმართება სმა-ქამა და დროს გატარება. სუფრაზედ ლავაშები, შოთები, ყველი, კარაქი, ხილვეული და არაყ-ღვინო უზვად აწყვია. დასხდება თუ არა ხალხი სუფრაზედ სახლის უფროსნი სულყველას ჩამოუვლიან, აიღებენ ლავაშს ან შოთს მოჰკიდებენ ერთ მხარეს ორ ხელს, ხოლო მეორე მხარეზედ სუფრაზედ მჯდომს მოაკიდებინებენ, ამგვარად გასტეხენ და თან იტყვიან) — „ღმერთო და ხურმუხის საყდარო! ბედნიერ გაჰხად ჯორ-დაწერილნი“. როცა ხალხი ცოტათი შენაყრდება, მაშინ ჩამოურიგებენ უმ სამწვადე ხორცს, რომელიც თითონვე სტუმრებმა უნდა დასჭრან წვრილად და ააგონ ხის შამფურებზედ, მოაყრომარილიდა ხახვი და მოსამსახურეებს მისცენ შესაწვავად. ამ დროს ეზოს ერთს კუთხეში გაჩაღებულია ცეცხლი, მწვადებს მოსამსახურენი ხელდახელ შეაშიშხინებენ და ცხელ-ცხელს მიართმევენ სტუმრებს. ვისაც წვადი არ ეყოფა შეუძლიან კიდევ მოითხოვოს. მწვადის შემდეგ მიართმევენ მხარშულ მშრალ ხორცს ანუ სატვინეს და ზედ მოავლებენ წვნიანს.

ამ დროს, როცა ყველანი შექცევაში არიან გამოტანებულები თავიანთს თავზედ ზრუნვას არ აკლებენ. მეფის დედ-მამას და ნათესავებს ძალით თუნება ყოფლობით ართმევენ რამე საჩუქარს. პირველად დაიჭერენ მამას ან დედას მიაბამენ ხეზედ და ფეხებში წკებლის ცემას დაუწყებენ. ხეზედ მიბმული ტყუილად სცდილობს განთავისუფლებას, მაგრამ გამოტანებულები უღმობელნი არიან და ვიდრე საჩუქრად ანუ ხარკად არ მიართმევენ ინდაურს, ქათამს, ან ბატკანს არ ანთავისუფლებენ.

ზ. ედილი.

(დასასრული იქნება)

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.